

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Σχόλια (1. Dīgha
Nikāya - Aṭṭhakathā)
2. Σχόλια για το μεγάλο κεφάλαιο (2. Mahāvaggaṭṭhakathā)
9. Σχόλια για τη μεγάλη ομιλία για την εφαρμογή της μνήμης
(9. Mahāsatipaṭṭhānasuttavaṇṇanā)

[DN 22, PTS 2.290–2.315]

PaliVerse

1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Σχόλια

2. Σχόλια για το μεγάλο κεφάλαιο

9. Mahāsatipaṭṭhānasuttavaṇṇanā

Uddesavārakathāvaṇṇanā

373. Evaṃ me sutanti mahāsatipaṭṭhānasuttaṃ. Tatrāyamaṃpubbapadavaṇṇanā - ekāyano ayaṃ, bhikkhave, maggoti kasmā bhagavā idaṃ suttaṃabhāsī? Kururaṭṭhavāsīnaṃ gambhīradesanāpaṭiggahaṇasamatthatāya. Kururaṭṭhavāsino kira bhikkhū bhikkhuniyo upāsakā upāsikāyo utupaccayādisampānattā tassa raṭṭhassa sappāyautupaccayasevanena niccaṃ kallasarīrā kallacittā ca honti. Te cittasarīrakallatāya anuggahitapaññābalā gambhīrakathaṃ paṭiggahetuṃ samatthā honti. Tena nesaṃ bhagavā imaṃ gambhīradesanāpaṭiggahaṇasamatthatatṃ sampassanto ekavīsatiyā tṭhānesu kammaṭṭhānaṃ arahatte pakkipitvā idaṃ gambhīratthaṃ mahāsatipaṭṭhānasuttaṃ abhāsī. Yathā hi puriso suvaṇṇacāṇkoṭakaṃ labhitvā tattha nānāpupphāni pakkipiyya, suvaṇṇamañjūsā vā pana labhitvā sattaratanāni pakkipiyya, evaṃ bhagavā kururaṭṭhavāsipariśāṃ labhitvā gambhīradesanaṃ desesi. Tenevettha aññānīpi gambhīratthāni imasmiṃ dīghanikāye mahānidānaṃ majjhimanikāye satipaṭṭhānaṃ, sāropamaṃ, rukkhopamaṃ, raṭṭhapālaṃ, māgaṇḍiyaṃ, āneñjasappāyanti aññānīpi suttāni desesi.

Apica tasmīṃ janapade catasso parisā pakatiyāva satipaṭṭhānabhāvanānuyogamanuyuttā viharanti, antamaso dāsakammakaraparijānāpi satipaṭṭhānapaṭisaṃyuttameva kathaṃ kathenti. Udakatiṭṭhasuttakantaṇaṭṭhānādīsupi niratthakakathā nāma nappavattati. Sace kāci itthi “amma, tvaṃ kataraṃ satipaṭṭhānabhāvanaṃ manasikarosi”ti pucchitā “na kiñci”ti vadati, taṃ garahanti “dhiratthu tava jīvitāṃ, jīvamānāpi tvaṃ matasadisā”ti. Atha naṃ “mā dāni puna evamakāsi”ti ovaditvā aññataraṃ satipaṭṭhānaṃ uggaṇhāpenti. Yā pana “ahaṃ asukasatipaṭṭhānaṃ nāma manasikaromī”ti vadati, tassā “sādhū sādhu”ti sādhuṃkāraṃ katvā “tava jīvitāṃ sujīvitāṃ, tvaṃ nāma manussattaṃ pattā, tavatthāya sammāsambuddho uppanno”tiādīhi paśaṃsanti. Na kevalaṇcettha manussajātikāva satipaṭṭhānamanasikārayuttā, te nissāya viharantā tiracchānagatāpi.

Tatridaṃ vatthu - eko kira naṭako suvapotaṃ gahetvā sikkhāpento vicarati. So bhikkhunupassayaṃ upanissāya vasitvā gamanakāle suvapotaṃ pamussitvā gato. Taṃ sāmaṇeriyo gahetvā paṭijaggiṃsu. Buddharakkhito tissa nāmaṃ akaṃsu. Taṃ ekadivasāṃ purato nisinnaṃ disvā mahātherī āha - “buddharakkhitā”ti. Kiṃ, ayyeti? Atthi te koci bhāvanāmanasikāroti? Natthi, ayyeti. Āvuso, pabbajitānaṃ santike vasantena nāma vissatṭhaattabhāvena bhavituṃ na vaṭṭati, kocideva manasikāro icchitabbo, tvaṃ pana aññaṃ na sakkhissasi, “atṭhi atṭhi”ti sajjhāyaṃ karohīti. So theriyā ovāde tathā “atṭhi atṭhi”ti sajjhāyanto carati.

Taṃ ekadivasam pātoṇa toraṇagge nisīditvā bālātapam tapamānam eko saṇṇo nakhapañjareṇa aggahesi. So “kiri kirī”ti saddamakāsi. Sāmaṇeriyo sutvā “ayye buddharakkhito saṇṇena gahito, mocema na”nti leḍḍuādīni gahetvā anubandhitvā mocesuṃ. Taṃ ānetvā purato ṭhapitam therī āha - “buddharakkhita, saṇṇena gahitakāle kiṃ cintesī”ti? Na, ayye, aññaṃ kiñci cintesiṃ, aṭṭhipuñjova aṭṭhipuñjam gahetvā gacchati, katarasmiṃ ṭhāne vippakirissatīti, evaṃ ayye aṭṭhipuñjameva cintesinti. Sādhū, sādhū, buddharakkhita, anāgate bhavakkhayassa te paccayo bhavissatīti. Evaṃ tattha tiracchānagatāpi satipaṭṭhānamanasikārayuttā. Tasmā nesam bhagavā satipaṭṭhānabuddhimeva janento idaṃ suttamabhāsi.

Tattha ekāyanoti ekamaggo. Maggassa hi -

“Maggo pantho patho pajjo, añjasam vaṭumāyanam;
Nāvā uttarasetū ca, kullo ca bhisisaṅkamo”ti.

Bahūni nāmāni. Svāyamidha ayananāmena vutto, tasmā ekāyano ayaṃ, bhikkhave, maggoti ettha ekamaggo ayaṃ, bhikkhave, maggo na dvidhā pathabhūtoti evamattho daṭṭhabbo. Atha vā ekena ayitabboti ekāyano. Ekenāti gaṇasaṅgaṇikaṃ pahāya vūpakaṭṭhena pavivittacittena. Ayitabbo paṭipajjitabbo, ayanti vā etenāti ayano, saṃsārato nibbānam gacchantīti attho. Ekassa ayano ekāyano. Ekassāti seṭṭhassa. Sabbasattaseṭṭho ca bhagavā, tasmā bhagavatoti vuttaṃ hoti. Kiñcāpi hi tena aññepi ayanti, evaṃ santepi bhagavatova so ayano tena uppāditattā. Yathāha “so hi, brāhmaṇa, bhagavā anuppannassa maggassa uppādetā”tiādi. Ayatīti vā ayano, gacchati pavattatīti attho. Ekasmim ayanoti ekāyano, imasmiññeva dhammavinaye pavattati, na aññatthāti vuttaṃ hoti. Yathāha - “imasmiṃ kho, subhadda, dhammavinaye ariyo aṭṭhaṅgiko maggo upalabbhatī”ti. Desanābhedoyeva heso, atthato pana ekova. Apica ekaṃ ayatīti ekāyano. Pubbabhāge nānāmukhabhāvanāyappavattopi aparabhāge ekaṃ nibbānameva gacchatīti vuttaṃ hoti. Yathāha brahmā sahampati -

Ekāyanam jātikhayantadassī,
Maggam pajānāti hitānukampī;
Etena maggena tarimsu pubbe,
Tarissanti ye ca taranti oghanti.

Keci pana “na pāram diguṇam yanti”ti gāthāyena yasmā ekavāram nibbānam gacchati, tasmā “ekāyano”ti vadanti, taṃ na yujjati. Imassa hi atthassa sakim ayanoti iminā byañjanena bhavitabbaṃ. Yadi pana ekaṃ ayanamassa ekā gati pavattīti evaṃ atthaṃ yojetvā vucceyya, byañjanaṃ yujjeyya, attho pana ubhayathāpi na yujjati. Kasmā? Idha pubbabhāgamaggassa adhippetattā. Kāyādicatuārammaṇappavatto hi pubbabhāgasatipaṭṭhānamaggo idhādhippeto, na lokuttaro, so ca anekavārampi ayati, anekaṅcassa ayanam hoti.

Pubbepi ca imasmiṃ pade mahātherānam sākacchā ahosiyeva. Tipiṭakacūḷanāgatthero pubbabhāgasatipaṭṭhānamaggoti āha. Ācariyo panassa tipiṭakacūḷasumatthero missakamaggoti āha. Pubbabhāgo bhanteti? Missako, āvusoti. Ācariye pana punappunam bhaṇante appaṭibāhitvā tuṇhī ahosi. Pañham avinicchinitvā uṭṭhahimsu. Athācariyatthero nahānakotṭhakaṃ gacchanto “mayā missakamaggo kathito, cūḷanāgo pubbabhāgamaggoti ādāya voharati, ko nu kho ettha nicchayo”ti suttantaṃ ādito paṭṭhāya parivattento “yo hi koci, bhikkhave, ime

cattāro satipaṭṭhāne evaṃ bhāveyya satta vassānī”ti imasmiṃ ṭhāne sallakkhesi.
Lokuttaramaggo uppajjitvā satta vassāni tiṭṭhamāno nāma natthi, mayā vutto
missakamaggo na labbhati. Cūḷanāgena diṭṭho pubbabhāgamaggova labbhatīti ñatvā
aṭṭhamiyaṃ dhammasavane saṅghuṭṭhe agamāsi.

Porāṇakattherā kira piyadhammasavanā honti, saddaṃ sutvāva “ahaṃ paṭhamam,
ahaṃ paṭhama”nti ekappahāreneva osaranti. Tasmiṃca divase cūḷanāgattherassa
vāro, tena dhammāsane nisīditvā bījaniṃ gahetvā pubbagāthāsu vuttāsu therassa
āsanapiṭṭhiyaṃ ṭhitassa etadahosi - “raho nisīditvā na vakkhāmī”ti. Porāṇakattherā
hi anusūyakā honti. Na attano rucimeva ucchubhāraṃ viya evaṃ ukkhipitvā vicaranti,
kāraṇameva gaṇhanti, akāraṇaṃ vissajjenti. Tasmā therō “āvuso, cūḷanāgā”ti āha.
So ācariyassa viya saddoti dhammaṃ ṭhapetvā “kiṃ bhante”ti āha. Āvuso, cūḷanāga,
mayā vutto missakamaggo na labbhati, tayā vutto pubbabhāgasatipaṭṭhānamaggova
labbhatīti. Thero cintesi - “amhākaṃ ācariyo sabbapariyattiko tepiṭako sutabuddho,
evarūpassāpi nāma bhikkhuno ayaṃ pañho āluḷeti, anāgate mama bhātikā imaṃ
pañhaṃ āluḷessantīti suttaṃ gahetvā imaṃ pañhaṃ niccalaṃ karissāmī”ti
paṭisambhidāmaggaṭṭo “ekāyanamaggo vuccati pubbabhāgasatipaṭṭhānamaggaṭṭo”.

Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho, saccānaṃ caturo padā;
Virāgo seṭṭho dhammānaṃ, dvipadānañca cakkhumā.

Eseva maggo natthañño, dassanassa visuddhiyā;
Etañhi tumhe paṭipajjatha, mārasenappamaddanaṃ;
Etañhi tumhe paṭipannā, dukkhassantaṃ karissathāti. -

Suttaṃ āharitvā ṭhapesi.

Maggoti kenaṭṭhena maggo? Nibbānagamanatṭhena nibbānatthikehi
magganīyaṭṭhena ca. Sattānaṃ visuddhiyāti rāgādīhi malehi abhijjhāvisamalobhādīhi
ca upakkilesehi kiliṭṭhacittānaṃ sattānaṃ visuddhatthāya. Tathā hi imināva maggena
ito satasahassakappādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ upari ekasmiṃyeva
kappe nibbatte taṇhaṅkaramedhaṅkarasaraṇaṅkaradīpaṅkaranāmake buddhe ādiṃ
katvā sakyamunipariyosānā aneke sammāsambuddhā anekasatā paccekabuddhā
gaṇanapathaṃ vītivattā ariyasāvakā cāti ime sattā sabbe cittaṃ malaṃ pavāhetvā
paramavisuddhiṃ pattā. Rūpamalavasena pana saṃkilesavodānapaññattiyeva natthi.
Tathā hi -

“Rūpena saṃkiliṭṭhena, saṃkilissanti māṇavā;
Rūpe suddhe visujjhanti, anakkhātaṃ mahesinā.

Cittena saṃkiliṭṭhena, saṃkilissanti māṇavā;
Citte suddhe visujjhanti, iti vuttaṃ mahesinā”.

Yathāha - “cittasaṃkilesā, bhikkhave, sattā saṃkilissanti, cittavodānā visujjhantī”ti.
Taṅca cittavodānaṃ iminā satipaṭṭhānamaggena hoti. Tenāha “sattānaṃ
visuddhiyā”ti.

Sokaparidevānaṃ samatikkamāyāti sokassa ca paridevassa ca samatikkamāya
pahānāyāti attho, ayañhi maggo bhāvito santatimahāmattādīnaṃ viya
sokasamatikkamāya, paṭācārādīnaṃ viya paridevasamatikkamāya saṃvattati.
Tenāha “sokaparidevānaṃ samatikkamāyā”ti. Kiñcāpi hi santatimahāmatto -

“Yaṃ pubbe taṃ visodhehi, pacchā te mātu kiñcanaṃ;
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasī”ti.

Imaṃ gāthaṃ sutvāva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patto. Paṭācārā -

“Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā;
Antakenādhīpanassa, natthi ñātīsu tāṇatā”ti.

Imaṃ gāthaṃ sutvā sotāpattiphale patitṭhitā. Yasmā pana
kāyavedanācittadhammesu kañci dhammaṃ anāmasitvā bhāvanā nāma natthi,
tasmā tepi imināva maggena sokaparideve samatikkantāti veditabbā.

Dukkhadomanassānaṃ atthaṅgamāyāti kāyikadukkhassa cetasikadomanassassa cāti
imesaṃ dvinnaṃ atthaṅgamāya, nirodhāyāti attho. Ayañhi maggo bhāvito
tissattherādīnaṃ viya dukkhassa, sakkādīnaṃ viya ca domanassassa atthaṅgamāya
saṃvattati.

Tatrāyaṃ atthadīpanā - sāvatthiyaṃ kira tisso nāma kuṭumbikaputto cattālīsa
hiraññakoṭiyo pahāya pabbajitvā agāmake araññe viharati. Tassa kaniṭṭhabhātu
bhariyā “gacchatha, naṃ jīvītā voropethā”ti pañcasate core pesesi. Te gantvā therāṃ
parivāretvā nisīdiṃsu. Thero āha - “kasmā āgatattha upāsakā”ti? Taṃ jīvītā
voropessāmāti. Pāṭibhogaṃ me upāsakā, gahetvā ajjekarattim jīvitaṃ dethāti. Ko te,
samaṇa, imasmiṃ ṭhāne pāṭibhogo bhavissatīti? Thero mahantaṃ pāsāṇaṃ gahetvā
dve ūruṭṭhīni bhinditvā “vaṭṭati upāsakā pāṭibhogo”ti āha. Te apakkamitvā
caṅkamanasīse aggim katvā nipajjiṃsu. Therassa vedanaṃ vikkhambhetvā sīlaṃ
paccavekkhato parisuddhaṃ sīlaṃ nissāya pītipāmojjaṃ uppajji. Tato anukkamena
vipassanaṃ vaḍḍhento tiyāmarattim samaṇadhammaṃ katvā aruṇuggamane
arahattaṃ patto imaṃ udānaṃ udānesi -

“Ubho pādāni bhinditvā, saññapessāmi vo ahaṃ;
Aṭṭiyāmi harāyāmi, sarāgamaraṇaṃ ahaṃ.

Evāhaṃ cintayitvāna, yathābhūtaṃ vipassisaṃ;
Sampatte aruṇuggamhi, arahattapāpuṇi”nti.

Apārepi tiṃsa bhikkhū bhagavato santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññavīhāre
vassaṃ upagantvā “āvuso, tiyāmarattim samaṇadhammova kātabbo, na
aññamaññassa santikaṃ āgantabba”nti vatvā vihariṃsu. Tesāṃ samaṇadhammaṃ
katvā paccūsasamaye pacalāyantānaṃ eko byaggho āgantvā ekekaṃ bhikkhuṃ
gahetvā gacchati. Na koci “maṃ byaggho gaṇhī”ti vācampi nicchāresi. Evaṃ
pañcasu dasasu bhikkhūsu khāditesu uposathadivase “itare, āvuso, kuhi”nti
pucchitvā ñatvā ca “idāni gahitena gahitomhīti vattabba”nti vatvā vihariṃsu. Atha
aññataraṃ daharabhikkhuṃ purimanayeneva byaggho gaṇhi. So “byaggho bhante”ti
āha. Bhikkhū kattaradaṇḍe ca ukkāyo ca gahetvā mocessāmāti anubandhiṃsu.
Byaggho bhikkhūnaṃ agatim chinnataṭṭhānamāruya taṃ bhikkhuṃ
pādaṅguṭṭhakato paṭṭhāya khādituṃ ārabhi. Itarepi “idāni sappurisa, amhehi
kattabbaṃ natthi, bhikkhūnaṃ viseso nāma evarūpe ṭhāne paññāyati”ti āhaṃsu. So
byagghamukhe nipannova taṃ vedanaṃ vikkhambhetvā vipassanaṃ vaḍḍhento yāva

gopphakā khāditasamaye sotāpanno hutvā, yāva jaṇṇukā khāditasamaye sakadāgāmī, yāva nābhīyā khāditasamaye anāgāmī hutvā, hadayarūpe akhāditeyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā imaṃ udānaṃ udānesi -

“Sīlavā vatasampanno, paññavā susamāhito;
Muhuttaṃ pamādamanvāya, byagghenoruddhamānaso.

Pañjarasmiṃ gahetvāna, silāya uparī kato;
Kāmaṃ khādatu maṃ byaggho, aṭṭhiyā ca nhārusa ca;
Kilese khepayissāmi, phusissāmi vimuttiya”nti.

Aparopi pītamallatthero nāma gihikāle tīsu rajjesu paṭākāṃ gahetvā tambapaṇṇidīpaṃ āgamma rājānaṃ passitvā rañña katānuggaho ekadivasam kilañjakāpaṇasāladvārena gacchanto “rūpaṃ, bhikkhave, na tumhākaṃ, taṃ pajahatha, taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissatī”ti na tumhākavākyāṃ sutvā cintesi “neva kira rūpaṃ attano, na vedanā”ti. So taṃyeva aṅkusaṃ katvā nikkhamitvā mahāvihāraṃ gantvā pabbajjaṃ yācitvā pabbajito upasampanno dvemātikā paguṇā katvā tiṃsa bhikkhū gahetvā gabalavāliyaanāṇaṃ gantvā samaṇadhammaṃ akāsi. Pādesu avahantesu jaṇṇukehi caṅkamati. Tameṇaṃ rattim eko migaluddako migoti maññaṃāno pahari. Satti vinivijjhivā gatā, so taṃ sattim harāpetvā paharaṇamukhāni tiṇavaṭṭhiyā pūrāpetvā pāsāṇapitṭhiyaṃ attānaṃ nisīdāpetvā okāsaṃ kāretvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā ukkāsitassaddena āgatānaṃ bhikkhūnaṃ byākaritvā imaṃ udānaṃ udānesi -

“Bhāsitaṃ buddhasetṭhassa, sabbalokaggavādino;
Na tumhākamidaṃ rūpaṃ, taṃ jaheyyātha bhikkhavo.

Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino;
Uppajjitvā nirujjhanti, tesaṃ vūpasamo sukho”ti.

Evaṃ tāva ayaṃ maggo tissattherādīnaṃ viya dukkhassa atthaṅgamāya saṃvattati.

Sakko pana devānamindo attano pañcavidhapubbanimittaṃ disvā maraṇabhayasantajjito domanassajāto bhagavantaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchi. So upekkhāpañhavissajjanāvasāne asītisahassāhi devatāhi saddhim sotāpattiphale patitṭhāsi. Sā cassa upapatti puna pākatikāva ahosi.

Subrahmāpi devaputto accharāsahassaparivuto saggasampattiṃ anubhoti. Tattha pañcasatā accharāyo rukkhato pupphāni ocinantiyo cavitvā niraye uppannā. So “kiṃ imā cirāyanti”ti upadhārento tāsāṃ niraye nibbattanabhāvaṃ ñatvā “kittakaṃ nu kho mama āyū”ti upaparikkhanto attano āyuparikkhayaṃ viditvā cavitvā tattheva niraye nibbattanabhāvaṃ disvā bhīto ativiya domanassajāto hutvā “imaṃ me domanassaṃ satthā vinayissati, na añño”ti avasesā pañcasatā accharāyo gahetvā bhagavantaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchi -

“Niccaṃ utrastamidaṃ cittaṃ, niccaṃ ubbiggidaṃ mano;
Anuppannesu kicchesu, atho uppatitesu ca;
Sace atthi anutrastaṃ, taṃ me akkhāhi pucchitoti.

Tato naṃ bhagavā āha -

“Nāññatra bojjhā tapasā, nāññatrindriyasamvarā;

Nāññatra sabbanissaggā, sotthiṃ passāmi pāṇina’’nti.

So desanāpariyosāne pañcahi accharāsatehi saddhiṃ sotāpattiphale patitṭhāya taṃ sampattiṃ thāvaraṃ katvā devalokameva agamāsīti. Evaṃ ayaṃ maggo bhāvito sakkādīnaṃ viya domanassassa atthaṅgamāya saṃvattatīti veditabbo.

Ñāyassa adhigamāyāti ñāyo vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, tassa adhigamāya, pattiyaṭi vuttaṃ hoti. Ayañhi pubbabhāge lokiyo satipaṭṭhānamaggo bhāvito lokuttaramaggassa adhigamāya saṃvattati. Tenāha “ñāyassa adhigamāyā’’ti. Nibbānassa sacchikiriyāyāti taṇhāvānavirahitattā nibbānanti laddhanāmassa amatassa sacchikiriyāya, attapaccakkhatāyāti vuttaṃ hoti. Ayañhi maggo bhāvito anupubbena nibbānasacchikiriyāṃ sādheti. Tenāha “nibbānassa sacchikiriyāyā’’ti.

Tattha kiñcāpi “sattānaṃ visuddhiyā’’ti vutte sokasamatikkamādīni atthato siddhāneva honti, ṭhapetvā pana sāsana yuttikovidā aññesaṃ na pākaṭāni, na ca bhagavā paṭhamāṃ sāsana yuttikovidāṃ janaṃ katvā pacchā dhammaṃ deseti. Tena teneva pana suttena taṃ taṃ atthaṃ ñāpeti. Tasmā idha yaṃ yaṃ atthaṃ ekāyanamaggo sādheti, taṃ taṃ pākaṭaṃ katvā dassento “sokaparidevānaṃ samatikkamāyā’’tiādimāha. Yasmā vā yā sattānaṃ visuddhi ekāyanamaggena saṃvattati, sā sokaparidevānaṃ samatikkamena hoti. Sokaparidevānaṃ samatikkamo dukkhadomanassānaṃ atthaṅgamaṇa, dukkhadomanassānaṃ atthaṅgamo ñāyassādhigamaṇa, ñāyassādhigamo nibbānassa sacchikiriyāya. Tasmā imampi kamaṃ dassento “sattānaṃ visuddhiyā’’ti vatvā “sokaparidevānaṃ samatikkamāyā’’tiādimāha.

Apica vaṇṇabhaṇaṇametāṃ ekāyanamaggassa. Yatheva hi bhagavā - “dhammaṃ vo, bhikkhave, desessāmi ādikalyāṇaṃ majjhakalyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ pakāsessāmi yadidaṃ chachakkānī’’ti chachakkadesanāya aṭṭhahi padehi vaṇṇaṃ abhāsi. Yathā ca ariyavaṃsadesanāya “cattārome, bhikkhave, ariyavaṃsā aggaññā rattaññā vaṃsaññā porāṇā asaṃkiṇṇā asaṃkiṇṇapubbā na saṅkiyanti na saṅkiyissanti, appaṭikuṭṭhā samaṇehi brāhmaṇehi viññūhi’’ti navahi padehi vaṇṇaṃ abhāsi; evaṃ imassāpi ekāyanamaggassa sattānaṃ visuddhiyātiādihi sattahi padehi vaṇṇaṃ abhāsi. Kasmāti ce, tesāṃ bhikkhūnaṃ ussāhajanatthaṃ. Vaṇṇabhāsanañhi sutvā te bhikkhū “ayaṃ kira maggo hadayasantāpabhūtaṃ sokaṃ, vācāvipalāpabhūtaṃ paridevaṃ, kāyikaasātabhūtaṃ dukkhaṃ, cetasikaasātabhūtaṃ domanassanti cattāro upaddave hanati, visuddhiṃ ñāyaṃ nibbānanti tayo visese āvahati’’ti ussāhajātā imaṃ dhammadesanaṃ uggahetabbaṃ pariyāpuṇitabbaṃ dhāretabbaṃ, vācetaṃ, imaṃca maggaṃ bhāvetabbaṃ maññissanti. Iti tesāṃ bhikkhūnaṃ ussāhajanatthaṃ vaṇṇaṃ abhāsi. Kambalavāṇijādayo kambalādīnaṃ vaṇṇaṃ viya.

Yathā hi satasahassagghanikapāṇḍukambalavāṇijena ‘kambalaṃ gaṇhathā’’ti ugghositepi asukakambaloti na tāva manussā jānanti. Kesakambalavāḷakambalādayopi hi duggandhā kharasamphassā kambalātveva vuccanti. Yadā pana tena gandhārako rattakambalo sukhumo ujjalo sukhasamphassoti ugghositaṃ hoti, tadā ye pahonti, te gaṇhanti. Ye nappahonti, tepi dassanakāmā honti; evameva ‘ekāyano, bhikkhave, ayaṃ maggo’’ti vuttepi asukamaggoti na tāva pākaṭo hoti. Nānappakārakā hi aniyyānikamaggāpi maggātveva vuccanti. “Sattānaṃ visuddhiyā’’tiādimhi pana vutte “ayaṃ kira maggo cattāro upaddave hanati, tayo visese āvahati’’ti ussāhajātā imaṃ dhammadesanaṃ

uggahetabbam pariyaṇupāṇitabbam dhāretabbam vācetaṇṇam, imaṇca maggaṇ
bhāvetabbam maññissanti vaṇṇaṇ bhāsanto “sattānaṇ visuddhiyā”tiādimāha.
Yathā ca sataṇṇasaggaṇṇanikapaṇḍukambalavāṇijūpamā; evaṇ
rattajambunadasuvaṇṇaudakappasāḍakamaṇiratanasuvisuddhamuttaratanapavāḷādi
vāṇijūpamādayopettha āharitabbā.

Yadidanti nipāto, ye imeti ayamassa attho. Cattāroti gaṇanaparicchedo. Tena na tato
heṭṭhā, na uddhanti satipaṭṭhānaparicchedaṇ dīpeti. Satipaṭṭhānāti tayo satipaṭṭhānā
satigocaropi tidhā paṭipannesu sāvakesu satthuno paṭighānunaṇavītivattatāpi, satipi.
“Catunnaṇ, bhikkhave, satipaṭṭhānānaṇ samudayaṇca atthaṇgamaṇca desessāmi,
taṇ suṇātha...pe... ko ca, bhikkhave, kāyassa samudayo. Āhārasamudayā kāyassa
samudayo”tiādisu hi satigocarō satipaṭṭhānanti vuccati. Tathā “kāyo upaṭṭhānaṇ no
sati, sati pana upaṭṭhānaṇceva sati cā”tiādisupi. Tassattho - paṭiṭṭhāti asminti
paṭṭhānaṇ. Kā paṭiṭṭhāti? Sati. Satiyā paṭṭhānaṇ satipaṭṭhānaṇ, padhānaṇ ṭhānanti
vā paṭṭhānaṇ. Satiyā paṭṭhānaṇ satipaṭṭhānaṇ hatthiṭṭhānaassaṭṭhānādīni viya.

“Tayo satipaṭṭhānā yadariyo sevati, yadariyo sevamāno satthā gaṇamanusāsituṇ
arahaṇ”ti ettha tidhā paṭipannesu sāvakesu satthuno paṭighānunaṇavītivattatā
“satipaṭṭhānaṇ”nti vuttā. Tassattho - paṭṭhapetabbato paṭṭhānaṇ, pavattayitabbatoti
attho. Kena paṭṭhapetabbatoti? Satiyā. Satiyā paṭṭhānaṇ satipaṭṭhānaṇ. “Cattāro
satipaṭṭhānā bhāvitā bahulīkatā satta sambojjhaṇge paripūrenti”tiādisu pana satiyeva
“satipaṭṭhānaṇ”ti vuccati. Tassattho - paṭṭhātīti paṭṭhānaṇ, upaṭṭhāti okkanditvā
pakkhanditvā pattharitvā pavattatīti attho. Satiyeva satipaṭṭhānaṇ. Atha vā
saraṇaṭṭhena sati, upaṭṭhānaṭṭhena paṭṭhānaṇ. Iti sati ca sā paṭṭhānaṇ cātipi
satipaṭṭhānaṇ. Idamidhādhippetaṇ.

Yadi evaṇ kasmā “satipaṭṭhānā”ti bahuvacanaṇ? Satibahuttā. Ārammaṇabhedena hi
bahukā etā satiyo. Atha maggoti kasmā ekavacanaṇ? Maggaṭṭhena ekattā. Catassopi
hi etā satiyo maggaṭṭhena ekattaṇ gacchanti. Vuttaṇhettaṇ - “maggoti kenaṭṭhena
maggo? Nibbānagamaṇaṭṭhena. Nibbānatthikehi maggaṇīyaṭṭhena cā”ti. Catassopi
cetā aparabhāge kāyādisu ārammaṇesu kiccaṇ sādhaṇmānā nibbānaṇ gacchanti,
ādito paṭṭhāya ca nibbānatthikehi maggiyanti, tasmā catassopi eko maggoti vuccanti.
Evaṇca sati vacanānusandhinā sānusandhikāva desanā hoti,
“mārasenappamaddanaṇ, vo bhikkhave, maggaṇ desessāmi, taṇ suṇātha...pe...
katamo ca, bhikkhave, mārasenappamaddano maggo? Yadiḍaṇ satta
bojjhaṇgā”tiādisu viya. Yathā mārasenappamaddanoti ca, satta bojjhaṇgātī ca
atthato ekaṇ, byañjanaṇevettha nānaṇ. Evaṇ “ekāyaṇamaggo”ti ca “cattāro
satipaṭṭhānā”ti ca atthato ekaṇ, byañjanaṇevettha nānaṇ, tasmā maggaṭṭhena
ekattā ekavacanaṇ. Ārammaṇabhedena satibahuttā bahuvacanaṇ veditabbam.

Kasmā pana bhagavatā cattārova satipaṭṭhānā vuttā anūnā anadhikāti?
Veneyyāhitattā. Taṇhācaritadiṭṭhacaritasamathayāṇikavipassanāyāṇikesu hi
mandatikkhavasena dvedhā dvedhā pavattesu veneyyesu mandassa taṇhācaritassa
olārikaṇ kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṇ visuddhimaggo, tikkhassa sukhumaṇ
vedanānupassanāsatipaṭṭhānaṇ. Diṭṭhacaritassapi mandassa nātipabhedagataṇ
cittānupassanāsatipaṭṭhānaṇ visuddhimaggo, tikkhassa atippabhedagataṇ
dhammānupassanāsatipaṭṭhānaṇ visuddhimaggo. Samathayāṇikassa ca mandassa
akicchena adhigantaṇṇanimittaṇ paṭṭhamaṇ satipaṭṭhānaṇ visuddhimaggo,
tikkhassa olārikārammaṇe asaṇṭhahanato dutiyaṇ. Vipassanāyāṇikassapi mandassa
nātipabhedagatārammaṇaṇ tatiyaṇ, tikkhassa atippabhedagatārammaṇaṇ

catuttham. Iti cattārova vuttā anūnā anadhikāti.

Subhasukhaniccaattabhāvavipallāsappahānattham vā. Kāyo hi asubho, tattha ca subhavipallāsavipallatthā sattā. Tesam tattha asubhabhāvadassanena tassa vipallāsassa pahānattham paṭhamam satipaṭṭhānam vuttam. Sukham niccam attāti gahitesupi ca vedanādīsu vedanā dukkhā, cittaṃ aniccaṃ, dhammā anattā, tesu ca sukhaniccaattavipallāsavipallatthā sattā. Tesam tattha dukkhādibhāvadassanena tesam vipallāsānam pahānattham sesāni tīṇi vuttānīti evam subhasukhaniccaattabhāvavipallāsappahānattham vā cattārova vuttā anūnā anadhikāti veditabbā. Na kevalañca vipallāsappahānatthameva, atha kho caturoghayogāsavaganthaupādānaagatipahānatthampi catubbidhāhārapariññatthañca cattārova vuttāti veditabbā. Ayaṃ tāva pakaraṇanayo.

Aṭṭhakathāyaṃ pana saraṇavasena ceva ekattasamosaraṇavasena ca ekameva satipaṭṭhānam ārammaṇavasena cattāroti etadeva vuttam. Yathā hi catudvāre nagare pācīnato āgacchantā pācīnadisāya uṭṭhānakam bhaṇḍam gahetvā pācīnadvārena nagameva pavisanti, dakkhiṇato. Pacchimoto. Uttarato āgacchantā uttaradisāya uṭṭhānakam bhaṇḍam gahetvā uttaradvārena nagameva pavisanti; evam - sampadamidaṃ veditabbam. Nagaram viya hi nibbānamahānagaram, dvāram viya aṭṭhaṅgiko lokuttaramaggo, pācīnadisādayo viya kāyādayo.

Yathā pācīnato āgacchantā pācīnadisāya uṭṭhānakam bhaṇḍam gahetvā pācīnadvārena nagameva pavisanti, evam kāyānupassanāmukhena āgacchantā cuddasavidhena kāyānupassanam bhāvetvā kāyānupassanābhāvanānubhāvanibbattena ariyamaggena ekam nibbānameva osaranti. Yathā dakkhiṇato āgacchantā dakkhiṇāya disāya uṭṭhānakam bhaṇḍam gahetvā dakkhiṇadvārena nagameva pavisanti, evam vedānupassanāmukhena āgacchantā navavidhena vedānupassanam bhāvetvā vedānupassanābhāvanānubhāvanibbattena ariyamaggena ekam nibbānameva osaranti. Yathā pacchimoto āgacchantā pacchimadisāya uṭṭhānakam bhaṇḍam gahetvā pacchimadvārena nagameva pavisanti, evam cittānupassanāmukhena āgacchantā soḷasavidhena cittānupassanam bhāvetvā cittānupassanābhāvanānubhāvanibbattena ariyamaggena ekam nibbānameva osaranti. Yathā uttarato āgacchantā uttaradisāya uṭṭhānakam bhaṇḍam gahetvā uttaradvārena nagameva pavisanti, evam dhammānupassanāmukhena āgacchantā pañcavidhena dhammānupassanam bhāvetvā dhammānupassanābhāvanānubhāvanibbattena ariyamaggena ekam nibbānameva osaranti. Evam saraṇavasena ceva ekattasamosaraṇavasena ca ekameva satipaṭṭhānam ārammaṇavasena cattārova vuttāti veditabbā.

Katame cattāroti kathetukamyatā pucchā. Idhāti imasmiṃ sāsane. Bhikkhaveti dhammapaṭiggāhakaṃ puggalālanametam. Bhikkhūti paṭipattisampādakapuggalanidassanametam. Aññepi ca devamanussā paṭipattiṃ sampādentiyeva, seṭṭhattā pana paṭipattiyā bhikkhubhāvadassanato ca “bhikkhū”ti āha. Bhagavato hi anusāsaniṃ sampatiṇṇantesu bhikkhu seṭṭho, sabbappakārāya anusāsaniyā bhājanabhāvato. Tasmā seṭṭhattā “bhikkhū”ti āha. Tasmīṃ gahite pana sesā gahitāva honti, rājagamanādīsu rājaggahaṇena sesaparisā viya. Yo ca imaṃ paṭipattiṃ paṭipajjati, so bhikkhu nāma hotīti paṭipattiyā bhikkhubhāvadassanatopi “bhikkhū”ti āha. Paṭipannako hi devo vā hotu manusso vā, bhikkhūti saṅkhyam

gacchatiyeva yathāha -

“Alaṅkato cepi samaṃ careyya,
Santo danto niyato brahmacārī;
Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ,
So brāhmaṇo so samaṇo sa bhikkhū”ti.

Kāyeti rūpakāye. Rūpakāyo hi idha aṅgapaccaṅgānaṃ kesādīnañca dhammānaṃ samūhaṭṭhena hatthikāyarathakāyādayo viya kāyoti adhippeto. Yathā ca samūhaṭṭhena, evaṃ kucchitānaṃ āyaṭṭhena. Kucchitānañhi paramajegucchānaṃ so āyotipi kāyo. Āyoti uppattideso. Tatthāyaṃ vacanatto. Āyanti tatoti āyo. Ke āyanti? Kucchitā kesādayo. Iti kucchitānaṃ āyoti kāyo.

Kāyānupassīti kāye anupassanasīlo kāyaṃ vā anupassamāno. Kāyeti ca vatvāpi puna kāyānupassīti dutiyakāyaggahaṇaṃ asammissato vavatthānaghaṇavibbhogādīdassanattamaṃ katanti veditabbaṃ. Tena na kāye vedanānupassī vā, cittadhammānupassī vā, atha kho kāyānupassīyevāti kāyasaṅkhāte vatthusmiṃ kāyānupassanākārasseva dassanena asammissato vavatthānaṃ dassitaṃ hoti. Tathā na kāye aṅgapaccaṅgavinimuttaekadhammānupassī, nāpi kesalomādivinimuttaitthipurisānupassī, yopi cettha kesalomādiko bhūtopādāyasamūhasaṅkhāto kāyo, tatthapi na bhūtopādāyavinimuttaekadhammānupassī, atha kho rathasambhārānupassako viya aṅgapaccaṅgasamūhānupassī, nagarāvayavānupassako viya kesalomādisamūhānupassī, kadalikkhandaṃpattavaṭṭivibbhujako viya rittamuṭṭhiviviveṭhako viya ca bhūtopādāyasamūhānupassīyevāti nānappakārato samūhavaseneva kāyasaṅkhātassa vatthuno dassanena ghaṇavibbhogo dassito hoti. Na hettha yathāvuttasamūhavinimutto kāyo vā itthi vā puriso vā añño vā koci dhammo dissati, yathāvuttadhammasamūhamatteyeva pana tathā tathā sattā micchābhinivesaṃ karonti. Tenāhu porāṇā -

“Yaṃ passati na taṃ diṭṭhaṃ, yaṃ diṭṭhaṃ taṃ na passati;
Apassaṃ bajjhate mūlho, bajjhamāno na muccatī”ti.

Ghaṇavibbhogādīdassanattamaṃ vuttaṃ, ādisaddena cettha ayampi attho veditabbo. Ayañhi etasmiṃ kāye kāyānupassīyeva, na añña dhammānupassīti vuttaṃ hoti. Yathā anudakabhūṭāyapi marīciyā udakānupassino honti, na evaṃ aniccadukkhānattaasubhabhūteyeva imasmiṃ kāye niccasukhaattasubhabhāvānupassī, atha kho kāyānupassī aniccadukkhānattaasubhākārasamūhānupassīyevāti vuttaṃ hoti. Atha vā yvāyaṃ parato “idha, bhikkhave, bhikkhu araṇṇagato vā...pe... so satova assasatī”tiādinā nayena assāsapassāsādicuṇṇikajātaatṭhikapariyosāno kāyo vutto, yo ca “idhekacco pathavīkāyaṃ aniccato anupassati, āpokāyaṃ tejokāyaṃ vāyokāyaṃ kesakāyaṃ lomakāyaṃ chavikāyaṃ cammakāyaṃ maṃsakāyaṃ rudhirakāyaṃ nhārukāyaṃ atṭhikāyaṃ atṭhimiñjakāya”nti paṭisambhidāyaṃ kāyo vutto, tassa sabbassa imasmiññeva kāye anupassanato kāye kāyānupassīti evampi attho veditabbo.

Atha vā kāye ahanti vā mamanti vā evaṃ gahetabbassa yassa kassaci ananupassanato, tassa tasseva pana kesalomādikassa nānādharmasamūhassa anupassanato kāye kesādidhammasamūhasaṅkhātakāyānupassīti evamattho

daṭṭhabbo.

Apica “imasmim kāye aniccato anupassati, no niccato”tiādinā anukkamena paṭisambhidāyaṃ āgatanayassa sabbasseva aniccalakkhaṇādino ākārasamūhasaṅkhātassa kāyassa anupassanatopi kāye kāyānupassīti evampi attho daṭṭhabbo. Tathā hi ayaṃ kāye kāyānupassanāpaṭipadaṃ paṭipanno bhikkhu imaṃ kāyaṃ aniccānupassanādīnaṃ sattannaṃ anupassanānaṃ vasena aniccato anupassati, no niccato. Dukkhatō anupassati, no sukhato. Anattato anupassati, no attato. Nibbindati, no nandati, virajjati, no rajjati, nirodheti. No samudeti, paṭinissajjati, no ādiyati. So taṃ aniccato anupassanto niccasaññaṃ pajahati, dukkhato anupassanto sukhasaññaṃ pajahati, anattato anupassanto attasaññaṃ pajahati, nibbindanto nandiṃ pajahati, virajjanto rāgaṃ pajahati, nirodhento samudayaṃ pajahati, paṭinissajjanto ādānaṃ pajahatīti veditabbo.

Viharatīti iriyati. Ātāpīti tīsu bhavesu kilese ātāpetīti ātāpo, vīriyassetam nāmaṃ. Ātāpo assa atthīti ātāpī. Sampajānoti sampajāññaṃsaṅkhātēna ñāṇena samannāgato. Satimāti kāyapariggāhikāya satiyā samannāgato. Ayaṃ pana yasmā satiyā ārammaṇaṃ pariggahetvā paññāya anupassati, na hi sativirahitassa anupassanā nāma atthi, tenevāha - “satiñca khvāhaṃ, bhikkhave, sabbatthikaṃ vadāmi”ti. Tasmā ettha “kāye kāyānupassī viharatī”ti ettāvatā kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ vuttaṃ hoti. Atha vā yasmā anātāpino antosaṅkhepo antarāyakaro hoti, asampajāno upāyapariggahe anupāyaparivajjane ca sammuyhati, muṭṭhassati upāyāpariccāge anupāyāpariggahe ca asamatto hoti, tenassa taṃ kammaṭṭhānaṃ na sampajjati. Tasmā yesaṃ dhammānaṃ ānubhāvena taṃ sampajjati, tesaṃ dassanattaṃ “ātāpī sampajāno satimā”ti idaṃ vuttanti veditabbaṃ.

Iti kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ sampayogaṅgaṇcassa dassetvā idāni pahānaṅgaṃ dassetuṃ vineyya loke abhijjhādomanassanti vuttaṃ. Tattha vineyyāti tadanāgavinayena vā vikkhambhanavinayena vā vinayitvā. Loketi tasmiññeva kāye. Kāyo hi idha lujjanapalujjanaṭṭhena lokoti adhippeto. Yasmā panassa na kāyamatteyeva abhijjhādomanassaṃ pahīyati, vedanādīsipi pahīyatiyeva. Tasmā pañcapi upādānakkhandhā lokoti vibhaṅge vuttaṃ. Lokasaṅkhātattā vā tesaṃ dhammānaṃ atthuddhāranayenetaṃ vuttaṃ. Yaṃ panāha - “tattha katamo loko? Sveva kāyo loko”ti, ayamevettha attho. Tasmim loke abhijjhādomanassaṃ vineyyāti evaṃ sambandho daṭṭhabbo. Yasmā panettha abhijjhāggahaṇena kāmacchando, domanassaggahaṇena byāpādo saṅghaṃ gacchati, tasmā nīvaraṇapariyāpannabalavadhammadvayadassanena nīvaraṇappahānaṃ vuttaṃ hotīti veditabbaṃ.

Visesena cettha abhijjhāvinayena kāyasampattimūlakassa anurodhassa, domanassavinayena kāyavipattimūlakassa virodhassa, abhijjhāvinayena ca kāye abhiratīyā, domanassavinayena kāyabhāvanāya anabhiratīyā, abhijjhāvinayena kāye abhūtānaṃ subhasukhabhāvādīnaṃ pakkhepassa, domanassavinayena kāye bhūtānaṃ asubhāsukhabhāvādīnaṃ apanayanassa ca pahānaṃ vuttaṃ. Tena yogāvacarassa yogānubhāvo yogasamatthattā ca dīpitā hoti. Yogānubhāvo hi esa, yadidaṃ anurodhavirodhavippamutto aratiratisaho abhūtapakkhepabhūtāpanayanavirahito ca hoti. Anurodhavirodhavippamutto cesa aratiratisaho abhūtaṃ apakkipanto bhūtañca anapanayanto yogasamatto hotīti.

Aparo nayo “kāye kāyānupassī”ti ettha anupassanāya kammaṭṭhānaṃ vuttaṃ. “Viharatī”ti ettha vuttavihārena kammaṭṭhānikassa kāyapariharaṇaṃ, “ātāpī”tiādīsu pana ātāpena sammappadhānaṃ, satisampajaññaṇa sabbatthakakammaṭṭhānaṃ, kammaṭṭhānapariharaṇūpāyo vā. Satiyā vā kāyānupassanāvasena paṭiladdhasamatho, sampajaññaṇa vipassanā abhijjhādomanassavinayena bhāvanābalaṃ vuttanti veditabbaṃ.

Vibhaṅge pana anupassīti tattha “katamā anupassanā? Yā paññā pajānaṇā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccaṃ kosallaṃ nepuññaṃ vebhabyā cintā upaparikkhā bhūrīmedhā pariṇāyikā vipassanā sampajaññaṃ patodo paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ paññāsattaṃ paññāpāsādo paññāloko paññāobhāso paññāpajjoto paññāratanaṃ amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi, ayaṃ vuccati anupassanā. Imāya anupassanāya upeto hoti samupeto upagato samupagato upapanno samannāgato, tena vuccati anupassīti. Viharatīti iriyati pavattati pāleti yapeti yāpeti carati viharati, tena vuccati viharatīti. Ātāpīti tattha katamaṃ ātāpaṃ? Yo cetāsiko vīriyārambho nikammo parakkamo uyyāmo vāyāmo ussāho ussoḥi thāmo dhiti asithilaparakkamatā anikkhittaddandatā anikkhittadhuratā dhurasampaggāhī vīriyaṃ vīriyindriyaṃ vīriyabalaṃ sammāvāyāmo, idaṃ vuccati ātāpaṃ. Iminā ātāpena upeto hoti...pe... samannāgato, tena vuccati ātāpīti. Sampajānoti tattha katamaṃ sampajaññaṃ? Yā paññā pajānaṇā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccaṃ kosallaṃ nepuññaṃ vebhabyā cintā upaparikkhā bhūrīmedhā pariṇāyikā vipassanā sampajaññaṃ patodo paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ paññāsattaṃ paññāpāsādo paññāloko paññāobhāso paññāpajjoto paññāratanaṃ amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi, idaṃ vuccati sampajaññaṃ. Iminā sampajaññaṇa upeto hoti ...pe... samannāgato, tena vuccati sampajānoti. Satimāti tattha katamā sati? Yā sati anussati paṭissati sati saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā asammusanatā sati satindriyaṃ satibalaṃ sammāsati, ayaṃ vuccati sati. Imāya satiyā upeto hoti...pe... samannāgato, tena vuccati satimāti.

Vineyya loke abhijjhādomanassanti tattha katamo loko? Sveva kāyo loko. Pañcapi upādānakkhandhā loko, ayaṃ vuccati loko. Tattha katamā abhijjhā? Yo rāgo sārāgo anunayo anurodho nandī nandirāgo cittassa sārāgo, ayaṃ vuccati abhijjhā. Tattha katamaṃ domanassaṃ? Yaṃ cetāsikaṃ asātaṃ cetāsikaṃ dukkhaṃ cetosamphassajā asātā dukkhā vedanā, idaṃ vuccati domanassaṃ. Iti ayañca abhijjhā, idañca domanassaṃ imamhi loke vinītā honti paṭivinītā santā samitā vūpasamitā atthaṅgatā abbatthaṅgatā appitā byappitā sositā visositā byantikātā, tena vuccati vineyya loke abhijjhādomanassa”nti.

Evametesam padānaṃ attho vutto. Tena saha ayaṃ aṭṭhakathānayo yathā saṃsandati, evaṃ veditabbo. Ayaṃ tāva kāyānupassanāsatiṭṭhānuddesassa atthavaṇṇanā.

Idāni vedanāsu. Citte. Dhammesu dhammānupassī viharati...pe... vineyya loke abhijjhādomanassanti ettha vedanāsu vedanānupassīti evamādīsu vedanādīnaṃ puna vacane payojanaṃ kāyānupassanāyaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Vedanāsu vedanānupassī. Citte cittānupassī. Dhammesu dhammānupassīti ettha pana vedanāti tisso vedanā, tā ca lokiyā eva. Cittampi lokiyaṃ, tathā dhammā. Tesam vibhāgo niddesavāre pākaṭo bhavissati. Kevalaṃ panidha yathā vedanā anupassitabbā, tathā tā anupassanto “vedanāsu vedanānupassī”ti veditabbo. Esa nayo cittadhammesupi.

Kathañca vedanā anupassitabbā? Sukhā tāva vedanā dukkhato, dukkhā sallato, adukkhamasukhā aniccato. Yathāha -

“Yo sukhaṃ dukkhato adda, dukkhamaddakkhi sallato;
Adukkhamasukhaṃ santaṃ, addakkhi naṃ aniccato;
Sa ve sammaddaso bhikkhu, upasanto carissatī”ti.

Sabbā eva cetā “dukkhā”tipi anupassitabbā. Vuttañhetam - “yaṃ kiñci vedayitam, taṃ dukkhasminti vadāmi”ti. Sukhadukkhato ca anupassitabbā. Yathāha “sukhā vedanā t̥hitisukhā vipariñāmadukkhā”ti sabbam vitthāretabbam. Apica aniccādisattaanupassanāvasenapi anupassitabbā. Sesam niddesavāreyeva pākaṭam bhavissati.

Cittadhammesupi cittaṃ tāva
ārammaṇādhīpatisahajātabhūmikammavipākakiriyādinānattabhedānaṃ
aniccādanupassanānaṃ niddesavāre āgatasarāgādibhedānañca vasena
anupassitabbam. Dhammā salakkhaṇasāmaññalakkhaṇaṃ suññatadhammassa
aniccādisattānupassanānaṃ niddesavāre āgatasantādibhedānañca vasena
anupassitabbā. Sesam vuttanayameva. Kāmañcettha yassa kāyasaṅkhāte loke
abhijjhādomanassaṃ pahīnaṃ, tassa vedanādīsipi taṃ pahīnameva.
Nānāpuggalavasena pana nānācittakkhaṇikasatipaṭṭhānabhāvanāvasena ca
sabbattha vuttaṃ. Yato vā ekattha pahīnaṃ sesesupi pahīnaṃ hoti, tenevassa tattha
pahānadassanattampi etaṃ vuttanti veditabbanti.

Uddesavārakathā niṭṭhitā.

Kāyānupassanā ānāpānappabbavaṇṇanā

374. Idāni seyyathāpi nāma cheko vilīvakārako
thūlakilañjasaṇhakilañjacaṇkoṭakapeḷāpuṭādīni upakaraṇāni kattukāmo ekaṃ
mahāveṇuṃ labhitvā catudhā bhinditvā tato ekekaṃ veṇukhaṇḍam gahetvā phāletvā
taṃ taṃ upakaraṇam kareyya, evameva bhagavā satipaṭṭhānadesanāya sattānaṃ
anekappakāraṃ visesādhigamaṃ kattukāmo ekameva sammāsatim “cattāro
satipaṭṭhānā. Katame cattāro? Idha, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī
viharatī”tiadinā nayena ārammaṇavasena catudhā bhinditvā tato ekekaṃ
satipaṭṭhānaṃ gahetvā kāyaṃ vibhajanto “kathañca bhikkhave”tiadinā nayena
niddesavāraṃ vattumāraddho.

Tattha kathañcātiadi vitthāretukamyatāpucchā. Ayaṃ panettha saṅkhepattho -
bhikkhave, kena ca pakārena bhikkhu kāye kāyānupassī viharatīti? Esa nayo
sabbapucchāvāresu. Idha bhikkhave bhikkhūti bhikkhave imasmiṃ sāsane bhikkhu.
Ayañhettha idhasaddo sabbappakārakāyānupassanānibbattakassa puggalassa
sannissayabhūtasāsanaparidīpano aññasāsanassa tathābhāvapaṭisedhano ca.
Vuttañhetam “idheva bhikkhave, samaṇo...pe... suññā parappavādā samaṇebhi
aññehi”ti. Tena vuttaṃ “imasmiṃ sāsane bhikkhū”ti.

Araññagato vā rukkhamaḷagato vā suññāgāragato vāti idamassa
satipaṭṭhānabhāvanānurūpasenāsanapariggahaparidīpanaṃ. Imassa hi bhikkhuno
dīgharattaṃ rūpādīsū ārammaṇesu anuvisaṭaṃ cittaṃ kammaṭṭhānavīthim otarituṃ
na icchatī, kūṭagoṇayuttaratho viya uppathameva dhāvati. Tasmā seyyathāpi nāma
gopo kūṭadhenuyā sabbam khīraṃ pivitvā vaḍḍhitam kūṭavacchaṃ dametukāmo

dhenuto apanetvā ekamante mahantaṃ thambhaṃ nikhaṇitvā tattha yottena bandheyya. Athassa so vaccho ito cito ca vipphanditvā palāyituṃ asakkonto tameva thambhaṃ upanisīdeyya vā upanipajjeyya vā, evameva imināpi bhikkhunā dīgharattaṃ rūpārammaṇādirasapānavaḍḍhitaṃ duṭṭhacittaṃ dametukāmena rūpādiārammaṇato apanetvā araññaṃ vā rukkhamaṇḍalaṃ vā suññāgāraṃ vā pavisitvā tattha satipaṭṭhānārammaṇatthambhe satiyottena bandhitabbaṃ. Evamassa taṃ cittaṃ ito cito ca vipphanditvāpi pubbe āciṇṇārammaṇaṃ alabhamānaṃ satiyottaṃ chinditvā palāyituṃ asakkontaṃ tamevārammaṇaṃ upacārappanāvasena upanisīdati ceva upanipajjati ca. Tenāhu porāṇā -

“Yathā thambhe nibandheyya, vacchaṃ damaṃ nara idha;
Bandheyyevaṃ sakaṃ cittaṃ, satiyārammaṇe dāha”nti.

Evamassettaṃ senāsanaṃ bhāvanānurūpaṃ hoti. Tena vuttaṃ “idamassa satipaṭṭhānabhāvanānurūpasenāsanaapariggahaparidīpana”nti.

Apica yasmā idaṃ kāyānupassanāya muddhabhūtaṃ
sabbabuddhapaccekaḥ buddhasāvakānaṃ
visesādhigamadiṭṭhadhammasukhavihārapadaṭṭhānaṃ ānāpānassatikammaṭṭhānaṃ
itthipurisahatthiassādisaddasamākulāṃ gāmantāṃ aparicajjitvā na sukaraṃ
sampādetuṃ, saddakaṇḍakattā jhānassa. Agāmake pana araṇṇhe sukaraṃ
yogāvacarena idaṃ kammaṭṭhānaṃ pariggahetvā ānāpānecatutthajjhānaṃ
nibbattetvā tadeva jhānaṃ pādaṃ katvā saṅkhāre sammāsivā aggaphalaṃ
arahattaṃ pāpuṇituṃ, tasmāssa anurūpasenāsanaṃ dassento bhagavā, “araṇṇagato
vā”tiādimāha.

Vatthuvijjācariyo viya hi bhagavā. So yathā vatthuvijjācariyo nagarabhūmiṃ passitvā
suṭṭhu upaparikkhitvā “ettha nagaraṃ māpethā”ti upadisati, sotthinā ca nagare
niṭṭhite rājakulato mahāsakkāraṃ labhati, evameva yogāvacarassa
anurūpasenāsanaṃ upaparikkhitvā “ettha kammaṭṭhānamanuyuñjitabba”nti
upadisati, tato tattha kammaṭṭhānamanuyuñjantena yoginā anukkamena arahatte
patte “sammāsambuddho vata so bhagavā”ti mahantaṃ sakkāraṃ labhati.

Ayaṃ pana bhikkhu dīpīsadisoti vuccati. Yathā hi mahādīpirājā araṇṇhe tiṇagahanaṃ
vā vanagahanaṃ vā pabbatagahanaṃ vā nissāya nilīyitvā
vanamahimsagokaṇṇasūkarādayo mige gaṇhāti, evameva ayaṃ araṇṇādīsū
kammaṭṭhānaṃ anuyuñjanto bhikkhu yathākkamena cattāro magge ceva cattāri
ariyaphalāni ca gaṇhāti. Tenāhu porāṇā -

“Yathāpi dīpiko nāma, nilīyitvā gaṇhatī mige;
Tathevāyaṃ buddhaputto, yuttayogo vipassako;
Araṇṇaṃ pavisitvāna, gaṇhāti phalamuttama”nti.

Tenassa parakkamajavayoggabhūmiṃ araṇṇāsenāsanaṃ dassento bhagavā
“araṇṇagato vā”tiādimāha. Ito paraṃ imasmiṃ ānāpānapabbe yaṃ vattabbaṃ siyā,
taṃ visuddhimagge vuttameva. Seyyathāpi, bhikkhave, dakkho bhamakāro vāti
idañhi upamāmattameva iti ajjhattaṃ vā kāyeti idaṃ appanāmattameva ca tattha
anāgataṃ, sesaṃ āgatameva.

Yaṃ pana anāgataṃ, tattha dakkhoti cheko. Dīghaṃ vā añchantoti mahantānaṃ bherīpokkharādīnaṃ likhanakāle hatthe ca pāde ca pasāretvā dīghaṃ kaḍḍhanto. Rassāṃ vā añchantoti khuddakānaṃ dantasūcivedhakādīnaṃ likhanakāle mandamandaṃ rassaṃ kaḍḍhanto. Evameva khoti evaṃ ayampi bhikkhu addhānavasena ittaravasena ca pavattānaṃ assāsapassāsānaṃ vasena dīghaṃ vā assasanto dīghaṃ assasāmīti pajānāti...pe... passasissāmīti sikkhatīti. Tassevaṃ sikkhato assāsapassāsanimitte cattāri jhānāni uppajjanti, so jhānā vuṭṭhahitvā assāsapassāse vā pariggaṇhāti jhānaṅgāni vā.

Tattha assāsapassāsakammiko “ime assāsapassāsā kiṃ nissitā? Vatthunissitā. Vatthu nāma karajakāyo, karajakāyo nāma cattāri mahābhūtāni upādārūpañce”ti evaṃ rūpaṃ pariggaṇhāti. Tato tadārammaṇe phassapañcamake nāmanti. Evaṃ nāmarūpaṃ pariggahetvā tassa paccayaṃ pariyesanto avijjādipaṭiccasamuppādaṃ disvā “paccayapaccayuppannadhammamattamevetāṃ, añño satto vā puggalo vā natthī”ti vitiṇṇakaṅkho sappaccayanāmarūpe tilakkhaṇaṃ āropetvā vipassanaṃ vaḍḍhento anukkamena arahattaṃ pāpuṇāti. Idaṃ ekassa bhikkhuno yāva arahattā niyyānamukhaṃ.

Jhānakammikopi “imāni jhānaṅgāni kiṃ nissitāni, vatthunissitāni, vatthu nāma karajakāyo jhānaṅgāni nāmaṃ, karajakāyo rūpa”nti nāmarūpaṃ vavatthapetvā tassa paccayaṃ pariyesanto avijjādipaccayākāraṃ disvā “paccayapaccayuppannadhammamattamevetāṃ, añño satto vā puggalo vā natthī”ti vitiṇṇakaṅkho sappaccayanāmarūpe tilakkhaṇaṃ āropetvā vipassanaṃ vaḍḍhento anukkamena arahattaṃ pāpuṇāti. Idamekassa bhikkhuno yāva arahattā niyyānamukhaṃ.

Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ attano vā assāsapassāsakāye kāyānupassī viharati. Bahiddhā vāti parassa vā assāsapassāsakāye. Ajjhatabhiddhā vāti kālena attano, kālena parassa assāsapassāsakāye. Etenassa paguṇakammaṭṭhānaṃ aṭṭhapetvā aparāparaṃ sañcaraṇakālo kathito. Ekasmiṃ kāle panidaṃ ubhayaṃ na labbhati.

Samudayadhammānupassī vāti yathā nāma kammārassa bhastañca gaggaranāḷiñca tajjañca vāyāmaṃ paṭicca vāto aparāparaṃ sañcarati, evaṃ bhikkhuno karajakāyañca nāsapuṭañca cittañca paṭicca assāsapassāsakāyo aparāparaṃ sañcarati. Kāyādayo dhammā samudayadhammā, te passanto “samudayadhammānupassī vā kāyasmīṃ viharatī”ti vuccati. Vayadhammānupassī vāti yathā bhastāya apanītāya gaggaranāḷiyā bhinnāya tajje ca vāyāme asati so vāto nappavattati, evameva kāye bhinne nāsapuṭe viddhaste citte ca niruddhe assāsapassāsakāyo nāma nappavattatīti kāyādinirodhā assāsapassāsānirodhoti evaṃ passanto “vayadhammānupassī vā kāyasmīṃ viharatī”ti vuccati. Samudayavayadhammānupassī vāti kālena samudayaṃ kālena vayaṃ anupassanto. Atthi kāyoti vā panassāti kāyova atthi, na satto, na puggalo, na itthī, na puriso, na attā, na attaniyaṃ, nāhaṃ, na mama, na koci, na kassacīti evamassa sati paccupaṭṭhitā hoti.

Yāvadevāti payoanaparicchedavavatthāpanametaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - yā sā sati paccupaṭṭhitā hoti, sā na aññadatthāya. Atha kho yāvadeva ñāṇamattāya aparāparaṃ uttaruttari ñāṇapamāṇatthāya ceva satipamāṇatthāya ca, satisampajaññānaṃ vuḍḍhatthāyāti attho. Anissito ca viharatīti taṇhānissayadiṭṭhinissayānaṃ vasena anissitova viharati. Na ca kiñci loke upādiyatīti

lokasmiṃ kiñci rūpaṃ vā...pe... viññāṇaṃ vā “ayaṃ me attā vā attaniyaṃ vā”ti na gaṇhāti. Evampīti upari atthaṃ upādāya sampiṇḍanattho pi-kāro. Iminā pana padena bhagavā ānāpānappabbadesanaṃ niyyātetvā dasseti.

Tattha assāsapassāsapariggāhikā sati dukkhasaccaṃ, tassā samuṭṭhāpikā purimataṇhā samudayasaccaṃ ubhinnaṃ appavatti nirodhasaccaṃ, dukkhaparijānanaṃ samudayapajahanaṃ nirodhārammaṇo ariyamaggo maggasaccaṃ. Evaṃ catusaccavasena ussakkivā nibbutiṃ pāpuṇātīti idamekassa assāsapassāsavasena abhiniviṭṭhassa bhikkhuno yāva arahattā niyyānamukhanti.

Ānāpānappabbaṃ niṭṭhitaṃ.

Iriyāpathapabbavaṇṇanā

375. Evaṃ assāsapassāsavasena kāyānupassanaṃ vibhajitvā idāni iriyāpathavasena vibhajitum puna caparantiādīmāha. Tattha kāmaṃ soṇasiṅgālādayopi gacchantā “gacchāmā”ti jānanti, na panetaṃ evarūpaṃ jānanaṃ sandhāya vuttaṃ. Evarūpañhi jānanaṃ sattūpaladdhiṃ na pajahati, attasaññaṃ na ugghāṭeti, kammaṭṭhānaṃ vā satipaṭṭhānabhāvanā vā na hoti. Imassa pana bhikkhuno jānanaṃ sattūpaladdhiṃ pajahati, attasaññaṃ ugghāṭeti kammaṭṭhānañceva satipaṭṭhānabhāvanā ca hoti. Idañhi “ko gacchati, kassa gamanaṃ, kiṃ kāraṇā gacchati”ti evaṃ sampajānanaṃ sandhāya vuttaṃ. Ṭhānādīsupi eseṇa nayo.

Tattha ko gacchatīti? Na koci satto vā puggalo vā gacchati. Kassa gamananti? Na kassaci sattassa vā puggalassa vā gamanaṃ. Kiṃ kāraṇā gacchatīti? Cittakiriyavāyodhātuvipphārena gacchati. Tasmā esa evaṃ pajānāti - “gacchāmī”ti cittaṃ uppajjati, taṃ vāyaṃ janeti, vāyo viññattiṃ janeti, cittakiriyavāyodhātuvipphārena sakalakāyassa purato abhinīhāro gamananti vuccati. Ṭhānādīsupi eseṇa nayo.

Tatrāpi hi “tiṭṭhāmī”ti cittaṃ uppajjati, taṃ vāyaṃ janeti, vāyo viññattiṃ janeti, cittakiriyavāyodhātuvipphārena sakalakāyassa koṭito paṭṭhāya ussitabhāvo ṭhānanti vuccati. “Nisīdāmī”ti cittaṃ uppajjati, taṃ vāyaṃ janeti, vāyo viññattiṃ janeti, cittakiriyavāyodhātuvipphārena heṭṭhimakāyassa samiñjanaṃ uparimakāyassa ussitabhāvo nisajjāti vuccati. “Sayāmī”ti cittaṃ uppajjati, taṃ vāyaṃ janeti, vāyo viññattiṃ janeti, cittakiriyavāyodhātuvipphārena sakalasarīrassa tiriyaṭo pasāraṇaṃ sayananti vuccatīti.

Tassa evaṃ pajānato evaṃ hoti “satto gacchati, satto tiṭṭhati”ti vuccati, atthato pana koci satto gacchanto vā ṭhito vā natthi. Yathā pana “sakaṭaṃ gacchati, sakaṭaṃ tiṭṭhati”ti vuccati, na ca kiñci sakaṭaṃ nāma gacchantam vā ṭhitaṃ vā atthi, cattāro pana goṇe yojetvā chekamhi sārathimhi pājente “sakaṭaṃ gacchati, sakaṭaṃ tiṭṭhati”ti vohāramattameva hoti, evameva ajānanaṭṭhena sakaṭaṃ viya kāyo, goṇā viya cittajavātā, sārathi viya cittaṃ. “Gacchāmi tiṭṭhāmī”ti citte uppanne vāyodhātu viññattiṃ janayamānā uppajjati, cittakiriyavāyodhātuvipphārena gamanādīni pavattanti, tato “satto gacchati, satto tiṭṭhati, ahaṃ gacchāmi, ahaṃ tiṭṭhāmī”ti vohāramattaṃ hoti. Tenāha -

“Nāvā mālutavegena, jiyāvegena tejanaṃ;
Yathā yāti tathā kāyo, yāti vātāhato ayaṃ.

Yantaṃ suttavaseneva, cittasuttavasenidaṃ;

Payuttaṃ kāyayantampi, yāti t̥hāti nisīdati.

Ko nāma ettha so satto, yo vinā hetupaccaye;
Attano ānubhāvena, tiṭṭhe vā yadi vā vaje''ti.

Tasmā evaṃ hetupaccayavaseneva pavattāni gamanādīni sallakkhento esa
''gacchanto vā gacchāmīti pajānāti, t̥hito vā, nisinno vā, sayāno vā sayānomhīti
pajānāti''ti veditabbo.

Yathā yathā vā panassa kāyo paṇihito hoti, tathā tathā naṃ pajānātīti
sabbasaṅgāhikavacanametam. Idaṃ vuttaṃ hoti - yena yena vā ākārenassa kāyo
t̥hito hoti, tena tena naṃ pajānāti. Gamanākārena t̥hitaṃ gacchatīti pajānāti.
T̥hānanisajjasayanākārena t̥hitaṃ sayānoti pajānātīti.

Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ attano vā catuiriyaṃ pathapariggaṇhanena kāye kāyānupassī
viharati. Bahiddhā vāti parassa vā catuiriyaṃ pathapariggaṇhanena. Ajjhatabhiddhā
vāti kālena attano, kālena parassa catuiriyaṃ pathapariggaṇhanena kāye kāyānupassī
viharati. Samudayadhammānupassī vātiādīsu pana avijjāsamudayā
rūpasamudayotiādīnā nayena pañcahākārehi rūpakkhandhassa samudayo ca vayo ca
nīharitabbo. Tañhi sandhāya idha ''samudayadhammānupassī vā''tiādi vuttaṃ. Atthi
kāyoti vā panassātiādi vuttasadisameva.

Idhāpi catuiriyaṃ pathapariggāhikā sati dukkhasaccaṃ, tassā samuṭṭhāpikā
purimataṇhā samudayasaccaṃ, ubhinnaṃ appavatti nirodhasaccaṃ,
dukkhaparijānanaṃ samudayapajahanaṃ nirodhārammaṇo ariyamaggo maggasaccaṃ.
Evaṃ catusaccavasena ussakkivā nibbutiṃ pāpuṇātīti idamekassa
catuiriyaṃ pathapariggāhakassa bhikkhuno yāva arahattā niyyānamukhanti.

Iriyāpathapabbam niṭṭhitam.

Catusampajaññapabbavaṇṇanā

376. Evaṃ iriyāpathavasena kāyānupassanaṃ vibhajitvā idāni
catusampajaññavasena vibhajituṃ puna caparantiādīmāha. Tattha abhikkantetiādīni
sāmaññaphale vaṇṇitāni. Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ catusampajaññapariggaṇhanena
attano vā kāye, parassa vā kāye, kālena vā attano, kālena vā parassa kāye
kāyānupassī viharati. Idhāpi samudayavayadhammānupassītiādīsu
rūpakkhandhasseva samudayo ca vayo ca nīharitabbo. Sesam vuttasadisameva.

Idha catusampajaññapariggāhikā sati dukkhasaccaṃ, tassā samuṭṭhāpikā
purimataṇhā samudayasaccaṃ, ubhinnaṃ appavatti nirodhasaccaṃ, vuttappakāro
ariyamaggo maggasaccaṃ. Evaṃ catusaccavasena ussakkivā nibbutiṃ pāpuṇātīti
idamekassa catusampajaññapariggāhakassa bhikkhuno vasena yāva arahattā
niyyānamukhanti.

Catusampajaññapabbam niṭṭhitam.

Paṭikūlamanasikārapabbavaṇṇanā

377. Evaṃ catusampajaññavasena kāyānupassanaṃ vibhajitvā idāni
paṭikūlamanasikāravasena vibhajituṃ puna caparantiādīmāha. Tattha imameva
kāyantiādīsu yaṃ vattabbaṃ siyā, taṃ sabbam sabbākārena vitthārato

visuddhimagge kāyagatāsaticammaṭṭhāne vuttaṃ. Ubhatomukhāti heṭṭhā ca upari cāti dvīhi mukhehi yuttā. Nānāvihitassāti nānāvidhassa.

Idaṃ panettha opammasaṃsandanaṃ - ubhatomukhā putoli viya hi cātumahābhūtika kāyo, tattha missetvā pakkhittanānāvidhadhaññaṃ viya kesādayo dvattiṃsākārā, cakkhumā puriso viya yogāvacarō, tassa taṃ putoliṃ muñcitvā paccavekkhato nānāvidhadhaññassa pākāṭakālo viya yogino dvattiṃsākārassa vibhūtakālo veditabbo. Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ kesādipariggaṇhanena attano vā kāye, parassa vā kāye, kālena vā attano, kālena vā parassa kāye kāyānupassī viharati. Ito paraṃ vuttanayameva. Kevalaṃhi idha dvattiṃsākārāpariggāhikā sati dukkhasaccanti evaṃ yojanaṃ katvā niyyānamukhaṃ veditabbaṃ. Sesāṃ purimasadisamevāti.

Paṭikūlamanasikārapabbaṃ niṭṭhitaṃ.

Dhātumanasikārapabbavaṇṇanā

378. Evaṃ paṭikūlamanasikāravasena kāyānupassanaṃ vibhajitvā idāni dhātumanasikāravasena vibhajituṃ puna caparantiādīmāha. Tatthāyaṃ opammasaṃsandanaṃ saddhiṃ atthavaṇṇanā - yathā koci goghātako vā tasseva vā bhattavetanabhato antevāsiko gāviṃ vadhitvā vinivijjhivā catasso disā gatānaṃ mahāpathānaṃ vemajjhaṭṭhānasaṅkhāte catumahāpathe koṭṭhāsaṃ koṭṭhāsaṃ katvā nisinno assa, evameva bhikkhu catunnaṃ iriyāpathānaṃ yena kenaci ākārena ṭhitattā yathāṭhitaṃ, yathāṭhitattā ca yathāpaṇihitaṃ kāyaṃ “atthi imasmiṃ kāye pathavīdhātu...pe... vāyodhātū”ti evaṃ paccavekkhati.

Kiṃ vuttaṃ hoti - yathā goghātakassa gāviṃ posentassāpi āghātanaṃ āharantassāpi āharitvā tattha bandhitvā ṭhapentassāpi vadhentassāpi vadhitaṃ mataṃ passantassāpi tāvadeva gāvīti saññā na antaradhāyati, yāva naṃ padāletvā bilaso na vibhajati. Vibhajitvā nisinnassa panassa gāvīti saññā antaradhāyati, maṃsasaññā pavattati. Nāssa evaṃ hoti - “ahaṃ gāviṃ vikkiṇāmi, ime gāviṃ haranti”ti. Atha khvassa “ahaṃ maṃsaṃ vikkiṇāmi, ime maṃsaṃ haranti” cceva hoti; evameva imassāpi bhikkhuno pubbe bālaputhujjanakāle gihibhūtassāpi pabbajitassāpi tāvadeva sattoti vā puggaloti vā saññā na antaradhāyati, yāva imameva kāyaṃ yathāṭhitaṃ yathāpaṇihitaṃ ghanavinibbhogaṃ katvā dhātuso na paccavekkhati. Dhātuso paccavekkhato panassa sattasaññā antaradhāyati, dhātuvaseneva cittaṃ santiṭṭhati. Tenāha bhagavā - “‘imameva kāyaṃ yathāṭhitaṃ yathāpaṇihitaṃ dhātuso paccavekkhati ‘atthi imasmiṃ kāye pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātū’ti. Seyyathāpi, bhikkhave, dakkho goghātako vā...pe... vāyodhātū”ti. Goghātako viya hi yogī, gāvīti saññā viya sattasaññā, catumahāpatho viya catuiriyāpatho, bilaso vibhajitvā nisinnabhāvo viya dhātuso paccavekkhānti ayamettha pāḷivaṇṇanā. Kammaṭṭhānakathā pana visuddhimagge vitthāritā.

Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ catudhātupariggaṇhanena attano vā kāye, parassa vā kāye, kālena vā attano, kālena vā parassa kāye kāyānupassī viharati. Ito paraṃ vuttanayameva. Kevalaṃhi idha catudhātupariggāhikā sati dukkhasaccanti evaṃ yojanaṃ katvā niyyānamukhaṃ veditabbaṃ, sesāṃ purimasadisamevāti.

Dhātumanasikārapabbaṃ niṭṭhitaṃ.

Navasivathikapabbavaṇṇanā

379. Evaṃ dhātumanasikāravasena kāyānupassanaṃ vibhajitvā idāni navahi

sivathikapabbehi vibhajitum puna caparantiādimāha. Tattha seyyathāpi passeyyāti yathā passeyya. Sarīranti matasarīram. Sivathikāya chaḍḍitanti susāne apaviddham. Ekāham matassa assāti ekāhamatam. Dvīham matassa assāti dvīhamatam. Tīham matassa assāti tīhamatam. Kammārabhastā viya vāyunā uddham jīvitapariyādānā yathānukkamaṃ samuggatena sūnabhāvena uddhumātattā uddhumātam, uddhumātameva uddhumātakaṃ. Paṭikūlattā vā kucchitam uddhumātanti uddhumātakaṃ. Vinīlam vuccati viparibhinnavaṇṇam, vinīlameva vinīlakaṃ. Paṭikūlattā vā kucchitam vinīlanti vinīlakaṃ. Maṃsussadaṭṭhānesu rattavaṇṇassa pubbasannicayaṭṭhānesu setavaṇṇassa yebhuyyena ca nīlavaṇṇassa nīlaṭṭhānesu nīlasāṭakapārutasseva chavasarīrassetam adhivacanaṃ. Paribhinnaṭṭhānehi navahi vā vaṇamukhehi vissandamānapubbaṃ vipubbaṃ, vipubbameva vipubbakaṃ. Paṭikūlattā vā kucchitam vipubbanti vipubbakaṃ. Vipubbakaṃ jātam tathābhāvaṃ gatanti vipubbakajātam.

So imameva kāyanti so bhikkhu imaṃ attano kāyaṃ tena kāyena saddhiṃ ñāṇena upasaṃharati upaneti. Kathaṃ? Ayampi kho kāyo evaṃdhammo evaṃbhāvī evaṃanatītoti. Idaṃ vuttaṃ hoti - āyu, usmā, viññāṇanti imesaṃ tiṇṇam dhammānaṃ atthitāya ayaṃ kāyo ṭhānagamanādikhamo hoti, imesaṃ pana vigamā ayampi kho kāyo evaṃdhammo evaṃ pūtikasabhāvoyeva, evaṃbhāvī evaṃ uddhumātādibhedo bhavissati, evaṃanatīto evaṃ uddhumātādibhāvaṃ anatikkantoti. Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ uddhumātādipariggaṇhanena attano vā kāye, parassa vā kāye, kālena vā attano, kālena vā parassa kāye kāyānupassī viharati.

Khajjamānanti udarādīsu nisīditvā udaramaṃsaotṭhamamaṃsaakkhikūṭādīni luñcitvā luñcitvā khādiyamānaṃ. Samaṃsalohitanti sāvasesamaṃsalohitayuttaṃ. Nimaṃsalohitamakkhanti maṃse khīṇepi lohitaṃ na sussati, taṃ sandhāya vuttaṃ “nimaṃsalohitamakkhita”nti. Aññenāti aññena disābhāgena. Hatthaṭṭhikanti catusaṭṭhibhedampi hatthaṭṭhikaṃ pāṭiyekkaṃ pāṭiyekkaṃ vippakīṇṇam. Pādaṭṭhikādīsupi eseva nayo.

Terovassikānīti atikkantasamvaccharāni. Pūṭinīti abbhokāse ṭhitāni vātātapavuṭṭhisamphassena terovassikāneva pūṭini honti, antobhūmigatāni pana cirataraṃ tiṭṭhanti. Cuṇṇakajātānīti cuṇṇam cuṇṇam hutvā vippakīṇṇāni. Sabbattha so imamevāti vuttanayena khajjamānādīnaṃ vasena yojanā kātabbā. Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ khajjamānādipariggaṇhanena yāva cuṇṇakabhāvā attano vā kāye, parassa vā kāye kālena vā attano, kālena vā parassa kāye kāyānupassī viharati.

Idha pana ṭhatvā navasivathikā samodhānetabbā. Ekāhamatam vāti hi ādinā nayena vuttā sabbāpi ekā, kākehi vā khajjamānantiādikā ekā, aṭṭhikasaṅkhalikaṃ samaṃsalohitaṃ nhārusambandhanti ekā, nimaṃsalohitamakkhitaṃ nhārusambandhanti ekā, apagatamaṃsalohitaṃ nhārusambandhanti ekā, aṭṭhikāni apagatasambandhānītiādikā ekā aṭṭhikāni setāni saṅkhavaṇṇapaṭibhāgānīti ekā, puñjakitāni terovassikānīti ekā, pūṭini cuṇṇakajātānīti ekāti.

Evaṃ kho, bhikkhavi idam navasivathikā dassetvā kāyānupassanaṃ niṭṭhapento āha. Tattha navasivathikapariggāhikā sati dukkhasaccaṃ, tassā samuṭṭhāpikā purimataṇhā samudayasaccaṃ, ubhinnaṃ appavatti nirodhasaccaṃ, dukkhaparijānanaṃ samudayapajahanaṃ nirodhārammaṇo ariyamaggo maggasaccaṃ. Evaṃ catusaccavasena ussakkitvā nibbutiṃ pāpuṇātīti idam navasivathikapariggāhakānaṃ bhikkhūnaṃ yāva arahattā niyyānamukhanti.

Ettāvatā ca ānāpānapabbam, iriyāpathapabbam, catusampajaññapabbam, paṭikūlamanasikārapabbam, dhātumanasikārapabbam, navasivathikapabbānīti cuddasapabbā kāyānupassanā niṭṭhitā hoti. Tattha ānāpānapabbam, paṭikūlamanasikārapabbanti imāneva dve appanākammatṭhānāni, sivathikānam pana ādīnavānupassanāvasena vuttattā sesāni dvādasāpi upacārakammatṭhānānevāti.

Kāyānupassanā niṭṭhitā.

Vedanānupassanāvaṇṇanā

380. Evaṃ bhagavā cuddasavidhena kāyānupassanāsatiṭṭhānam kathetvā idāni navavidhena vedanānupassanam kathetum kathaṇca, bhikkhavietiādimāha. Tattha sukham vedananti kāyikaṃ vā cetasikaṃ vā sukham vedanam vedayamāno “ahaṃ sukham vedanam vedayāmī”ti pajānātīti attho. Tattha kāmam uttānaseyyakāpi dāraḷā thaññapivanādikāle sukham vedayamānā “sukham vedanam vedayāmā”ti pajānanti, na panetaṃ evarūpaṃ jānanam sandhāya vuttaṃ. Evarūpañhi jānanam sattūpaladdhiṃ na jahati, attasaññaṃ na ugghāṭeti, kammatṭhānam vā satiṭṭhānabhāvanā vā na hoti. Imassa pana bhikkhuno jānanam sattūpaladdhiṃ jahati, attasaññaṃ ugghāṭeti, kammatṭhānañceva satiṭṭhānabhāvanā ca hoti. Idañhi “ko vedayati, kassa vedanā, kiṃ kāraṇā vedanā”ti evaṃ sampajānavediyanaṃ sandhāya vuttaṃ.

Tattha ko vedayatīti na koci satto vā puggalo vā vedayati. Kassa vedanāti na kassaci sattassa vā puggalassa vā vedanā. Kiṃ kāraṇā vedanāti vatthuārammaṇāva panassa vedanā, tasmā esa evaṃ pajānāti “taṃ taṃ sukhādīnam vatthum ārammaṇam katvā vedanāva vedayati taṃ pana vedanāya pavattiṃ upādāya’ahaṃ vedayāmī”ti vohāramattaṃ hotī”ti. Evaṃ vatthum ārammaṇam katvā vedanāva vedayatīti sallakkhento esa “sukham vedanam vedayāmīti pajānātī”ti veditabbo cittalapabbate aññataratthero viya.

Thero kira aphāsukakāle balavavedanāya nitthunanto aparāparam parivattati, tameko daharo āha - “kataram vo, bhante, ṭhānam rujjati”ti. Āvuso, pāṭiyekkaṃ rujjanatṭhānam nāma natthi, vatthum ārammaṇam katvā vedanāva vedayatīti. Evaṃ jānanakālato paṭṭhāya adhivāsetum vaṭṭati no, bhante, ti. Adhivāsemi, āvusoti. Adhivāsanā, bhante, seyyoti. Thero adhivāsesi. Vāto yāva hadayā phālesi, mañcake antāni rāsikatāni ahesum. Thero daharassa dassesi “vaṭṭatāvuso, ettakā adhivāsanā”ti. Daharo tuṇhī ahosi. Thero vīriyasamataṃ yojetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇitvā samasīsī hutvā parinibbāyi.

Yathā ca sukham, evaṃ dukkham...pe... nirāmisam adukkhamasukham vedanam vedayamāno “nirāmisam adukkhamasukham vedanam vedayāmī”ti pajānāti. Iti bhagavā rūpakammatṭhānam kathetvā arūpakammatṭhānam kathento yasmā phassavasena cittavasena vā kathiyamānam pākaṭam na hoti, andhakāram viya khāyati, vedanānam pana uppattipākaṭatāya vedanāvasena pākaṭam hoti, tasmā sakkapañhe viya idhāpi vedanāvasena arūpakammatṭhānam kathesi. Tattha “duvidhañhi kammatṭhānam rūpakammatṭhānam arūpakammatṭhānañcā”tiādi kathāmaggo sakkapañhe vuttanayeneva veditabbo.

Tattha sukhaṃ vedanantiādīsu ayaṃ aparopi pajānanapariyāyo, sukhaṃ vedanaṃ vedayāmīti pajānātīti sukhavedanākkhaṇe dukkhavedanāya abhāvato sukhaṃ vedanaṃ vedayamāno “sukhaṃ vedanaṃyeva vedayāmī”ti pajānāti. Tena yā pubbe bhūtapubbā dukkhavedanā, tassa idāni abhāvato imissā ca sukhāya vedanāya ito paṭhamam abhāvato vedanā nāma aniccā adhuvā vipariṇāmadhammā, itiha tattha sampajāno hoti. Vuttampi cetam bhagavatā -

“Yasmiṃ, aggivessana, samaye sukhaṃ vedanaṃ vedeti, neva tasmiṃ samaye dukkhaṃ vedanaṃ vedeti, na adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vedeti, sukhaṃyeva tasmiṃ samaye vedanaṃ vedeti. Yasmiṃ, aggivessana, samaye dukkhaṃ...pe... adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vedeti, neva tasmiṃ samaye sukhaṃ vedanaṃ vedeti, na dukkhaṃ vedanaṃ vedeti, adukkhamasukhaṃyeva tasmiṃ samaye vedanaṃ vedeti. Sukhāpi, kho, aggivessana, vedanā aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammā. Dukkhāpi, kho...pe... adukkhamasukhāpi kho, aggivessana, vedanā aniccā...pe... nirodhadhammā. Evaṃ passaṃ, aggivessana, sutavā ariyasāvako sukhāyapi vedanāya nibbindati, dukkhāyapi vedanāya nibbindati, adukkhamasukhāyapi vedanāya nibbindati, nibbindam virajjati, virāgā vimuccati, vimuttasmiṃ ‘vimuttamī’ti ñāṇam hoti, ‘khīṇā jāti, vusitam brahmacariyam, katham karaṇīyam, nāparam itthattāyā’ti pajānātī”ti.

Sāmisam vā sukhantiādīsu sāmīsā sukhā nāma pañcakāmaguṇāmisasannissitā cha gehasitasomanassavedanā. Nirāmisā sukhā nāma cha nekkhammasitasomanassavedanā. Sāmīsā dukkhā nāma cha gehasitadomanassavedanā. Nirāmisā dukkhā nāma cha nekkhammasitadomanassavedanā. Sāmīsā adukkhamasukhā nāma cha gehasitaupekkhavedanā. Nirāmisā adukkhamasukhā nāma cha nekkhammasitaupekkhavedanā. Tāsam vibhāgo sakkapañhe vuttoyeva.

Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ sukhavedanādipariggaṇhanena attano vā vedanāsu, parassa vā vedanāsu, kālena vā attano, kālena vā parassa vedanāsu vedanānupassī viharati. Samudayavayadhammānupassī vāti ettha pana avijjāsamudayā vedanāsamudayotiādīhi pañcahi pañcahi ākārehi vedanānaṃ samudayañca vayañca passanto “samudayadhammānupassī vā vedanāsu viharati, vayadhammānupassī vā vedanāsu viharati, kālena samudayadhammānupassī vā vedanāsu, kālena vayadhammānupassī vā vedanāsu viharatī”ti veditabbo. Ito paraṃ kāyānupassanāyaṃ vuttanayameva. Kevalaṇhi idha vedanāpariggāhikā sati dukkhasaccanti evaṃ yojanaṃ katvā vedanāpariggāhakassa bhikkhuno niyyānamukhaṃ veditabbaṃ, sesaṃ tādīsamevāti.

Vedanānupassanā niṭṭhitā.

Cittānupassanāvaṇṇanā

381. Evaṃ navavidhena vedanānupassanāsati paṭṭhānaṃ kathetvā idāni soḷasavidhena cittānupassanaṃ kathetuṃ kathaṇca, bhikkhavetiādīmāha. Tattha sarāganti aṭṭhavidhalobhasahagataṃ. Vītarāganti lokiyakusalābyākataṃ. Idam pana yasmā sammasanaṃ na dhammasamodhānaṃ tasmā idha ekapadehi lokuttaraṃ na labbhati. Sesāni cattāri akusalacittāni neva purimapadam na pacchimapadam bhajanti. Sadosanti duvidhadomanassasahagataṃ. Vītadosanti lokiyakusalābyākataṃ. Sesāni dasa akusalacittāni neva purimapadam, na

pacchimapadaṃ bhajanti. Samohanti vicikicchāsahagatañceva,
uddhaccasahagatañcāti duvidhaṃ. Yasmā pana moho sabbākusalesu uppajjati, tasmā
sesānipi idha vaṭṭantiyeva. Imasmiññeva hi duke dvādasākusalacittāni
pariyādinnaṇīti. Vītamohanti lokiyakusalābyākataṃ. Saṅkhittanti
thinamiddhānupatitaṃ. Etañhi saṅkuṭṭitacittaṃ nāma. Vikkhittanti
uddhaccasahagataṃ, etañhi pasaṭacittaṃ nāma.

Mahaggatanti rūpārūpāvacaraṃ. Amahaggatanti kāmāvacaraṃ. Sauttaranti
kāmāvacaraṃ. Anuttaranti rūpāvacaraṃ arūpāvacarañca. Tatrāpi sauttaraṃ
rūpāvacaraṃ, anuttaraṃ arūpāvacarameva. Samāhittanti yassa appanāsamādhī
upacārasamādhī vā atthi. Asamāhittanti ubhayasamādhivirahitaṃ. Vimuttanti
tadaṅgavikkhambhanavimuttīhi vimuttaṃ. Avimuttanti ubhayavimuttivirahitaṃ.
Samucchedapaṭippassaddhinissaraṇavimuttīnaṃ pana idha okāsova natthi.

Iti ajjhataṃ vāti evaṃ sarāgādipariggaṇhanena yasmiṃ yasmiṃ khaṇe yaṃ yaṃ
cittaṃ pavattati, taṃ taṃ sallakkhento attano vā citte, parassa vā citte, kālena vā
attano, kālena vā parassa citte cittānupassī viharati. Samudayavayadhammānupassīti
ettha pana avijjāsamudayā viññāṇasamudayoti evaṃ pañcahi pañcahi ākārehi
viññāṇassa samudayo ca vayo ca nīharitabbo. Ito paraṃ vuttanayameva. Kevalañhi
idha cittapariggāhikā sati dukkhasaccanti evaṃ padayojanaṃ katvā
cittapariggāhakassa bhikkhuno niyyānamukhaṃ veditabbaṃ. Sesam tādīsamevāti.

Cittānupassanā niṭṭhitā.

Dhammānupassanā nīvaraṇapabbavaṇṇanā

382. Evaṃ soḷasavidhena cittānupassanāsati paṭṭhānaṃ kathetvā idāni pañcavidhena
dhammānupassanaṃ kathetuṃ kathaṇca, bhikkhavietiādimāha. Apica bhagavatā
kāyānupassanāya suddharūpapariggaho kathito, vedanācittānupassanāhi
suddhaarūpapariggaho. Idāni rūpārūpamissakapariggahaṃ kathetuṃ “kathaṇca,
bhikkhave”tiādimāha. Kāyānupassanāya vā rūpakkhandhapariggahova kathito,
vedanānupassanāya vedanākkhandhapariggahova, cittānupassanāya
viññāṇakkhandhapariggahova idāni saññāsaṅkhārakkhandhapariggahampi kathetuṃ
“kathaṇca, bhikkhave”tiādimāha.

Tattha santanti abhiñhasamudācāravasena saṃvijjamānaṃ. Asantanti
asamudācāravasena vā pahīnattā vā asaṃvijjamānaṃ. Yathā cāti yena kāraṇena
kāmacchandassa uppādo hoti. Tañca pajānātīti tañca kāraṇaṃ pajānāti. Iti iminā
nayena sabbapadesu attho veditabbo.

Tattha subhanimitte ayonisomanasikārena kāmacchandassa uppādo hoti.
Subhanimittaṃ nāma subhampi subhanimittaṃ, subhārammaṇampi subhanimittaṃ.
Ayonisomanasikāro nāma anupāyamanasikāro uppathamanasikāro anicce niccanti vā,
dukkhe sukhamti vā, anattani attāti vā, asubhe subhamti vā manasikāro. Taṃ tattha
bahulaṃ pavattayato kāmacchando uppajjati. Tenāha bhagavā - “atthi, bhikkhave,
subhanimittaṃ, tattha ayonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannaṃ vā
kāmacchandassa uppādāya uppannaṃ vā kāmacchandassa bhiyyobhāvāya
vepullāyā”ti.

Asubhanimitte pana yonisomanasikārenassa pahānaṃ hoti. Asubhanimittam nāma asubhampi asubhabhāvanānuyogo. Yonisomanasikāro nāma upāyamanasikāro pathamanasikāro anicce aniccanti vā, dukkhe dukkhanti vā, anattani anattāti vā, asubhe asubhanti vā manasikāro. Taṃ tattha bahulaṃ pavattayato kāmacchando pahīyati. Tenāha bhagavā - “atthi, bhikkhave, asubhanimittam, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā kāmacchandassa anuppādāya uppannassa vā kāmacchandassa pahānāyā”ti.

Apica cha dhammā kāmacchandassa pahānāya saṃvattanti asubhanimittassa uggaho, asubhabhāvanānuyogo, indriyesu guttadvāratā, bhojane mattaññutā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Dasavidhañhi asubhanimittam uggaṇhantassāpi kāmacchando pahīyati, bhāventassāpi indriyesu pihitadvārassāpi catunnaṃ pañcannaṃ ālopānaṃ okāse sati udakaṃ pivitvā yāpanasīlatāya bhojanamattaññunopi. Teneva vuttaṃ -

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive;
Alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno”ti.

Asubhakammikatissattherasadise asubhabhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi kāmacchando pahīyati, tñānanisajjādīsu dasaasubhanissitasappāyakathāya pahīyati, tena vuttaṃ - “cha dhammā kāmacchandassa pahānāya saṃvattanti”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīnakāmacchandassa arahattamaggena āyatīṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Paṭighanimitte ayonisomanasikārena pana byāpādassa uppādo hoti. Tattha paṭighampi paṭighanimittam, paṭighārammaṇampi paṭighanimittam. Ayonisomanasikāro sabbattha ekalakkaṇova. Taṃ tasmīṃ nimitte bahulaṃ pavattayato byāpādo uppajjati. Tenāha bhagavā - “atthi, bhikkhave, paṭighanimittam, tattha ayonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā byāpādassa uppādāya uppannassa vā byāpādassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Mettāya pana cetovimuttiyā yonisomanasikārenassa pahānaṃ hoti. Tattha mettāti vutte appanāpi upacāropi vaṭṭati. Cetovimuttīti appanāva. Yonisomanasikāro vuttalakkaṇova. Taṃ tattha bahulaṃ pavattayato byāpādo pahīyati. Tenāha bhagavā - “atthi, bhikkhave, mettā cetovimutti, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā byāpādassa anuppādāya uppannassa vā byāpādassa pahānāyā”ti.

Apica cha dhammā byāpādassa pahānāya saṃvattanti mettānimittassa uggaho mettābhāvanānuyogo kammassakatāpaccavekkhaṇā paṭisaṅkhānabahulatā kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Odissakaanodissakadisāpharaṇānañhi aññataravasena mettaṃ uggaṇhantassāpi byāpādo pahīyati, odhisoanodhisoparaṇavasena mettaṃ bhāventassāpi. “Tvam etassa kuddho kiṃ karissasi, kimassa sīlādīni vināsetuṃ sakkhissasi, nanu tvam attano kammena āgantvā attano kammeneva gamissasi, parassa kujjhaṇaṃ nāma vītaccitaṅgāra tattaaya salākagūthādīni gahetvā paraṃ paharitukāmatāsadisam hoti. Esopi tava kuddho kiṃ karissati, kiṃ te sīlādīni vināsetuṃ sakkhissati, esa attano kammena āgantvā attano kammeneva gamissati, appaṭicchitapahēṇakaṃ viya paṭivātaṃ khittarajomuṭṭhi viya ca etassevesa kodho matthake patissati”ti evaṃ attano ca parassa ca kammassakataṃ paccavekkhatopi, ubhayakammassakataṃ

paccavekkhitvā paṭisaṅkhāne t̥hitassāpi, assaguttattherasadise mettābhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi byāpādo pahīyati. T̥hānanisajjādīsu mettānissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ - “cha dhammā byāpādassa pahānāya saṃvattantī”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīnassa byāpādassa anāgāmi maggena āyatīṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Aratīādīsu ayonisomanasikārena thinamiddhassa uppādo hoti. Tandī nāma kāyālasīyatā. Vijambhitā nāma kāyavinamanā. Bhattasammado nāma bhattamucchā bhattaparijāho. Cetaso līnattaṃ nāma cittassa līnākāro. Imesu aratīādīsu ayonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato thinamiddhaṃ uppajjati. Tenāha - “atthi, bhikkhave, arati tandī vijambhitā bhattasammado cetaso līnattaṃ, tattha ayonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā thinamiddhassa uppādāya, uppannassa vā thinamiddhassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Ārambhadhātuādīsu pana yonisomanasikārenassa pahānaṃ hoti. Ārambhadhātu nāma paṭhamārambhavīriyaṃ. Nikkamadhātu nāma kosajjato nikkhantatāya tato balavataraṃ. Parakkamadhātu nāma paraṃ paraṃ t̥hānaṃ akkamanato tatopi balavataraṃ. Imasmiṃ tippabhede vīriye yonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato thinamiddhaṃ pahīyati. Tenāha - “atthi, bhikkhave, ārambhadhātu nikkamadhātu parakkamadhātu, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā thinamiddhassa anuppādāya, uppannassa vā thinamiddhassa pahānāyā”ti.

Apica cha dhammā thinamiddhassa pahānāya saṃvattanti - atibhojane nimittaggāho, iriyāpathasamparivattanatā, ālokaaññāmanasikāro, abbhokāsavāso, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Āharahatthaka tatravaṭṭaka alaṃsāṭaka kākamāsaka bhuttavamitakabhojanaṃ bhuñjitvā rattit̥thānadivāṭṭhāne nisinnassa hi samaṇadhammaṃ karoto thinamiddhaṃ mahāhatthī viya ottharantaṃ āgacchati, catupañcaālopaokāsaṃ pana t̥hapetvā pānīyaṃ pivitvā yāpanasīlassa bhikkhuno taṃ na hotīti evaṃ atibhojane nimittaṃ gaṇhantassāpi thinamiddhaṃ pahīyati. Yasmiṃ iriyāpathe thinamiddhaṃ okkamati, tato aññaṃ parivattentassāpi, rattīṃ candālokaḍḍipālokaḍḍikāloke divā sūriyālokaṃ manasikarontassāpi, abbhokāse vasantassāpi, mahākassapattherasadise pahīnathinamiddhe kalyāṇamitte sevantassāpi thinamiddhaṃ pahīyati. T̥hānanisajjādīsu dhutaṅganissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ - “cha dhammā thinamiddhassa pahānāya saṃvattantī”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīnassa thinamiddhassa arahattamaggena āyatīṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Cetaso avūpasame ayonisomanasikārena uddhaccakukkuccassa uppādo hoti. Avūpasamo nāma avūpasantākāro, uddhaccakukkuccamevetaṃ atthato. Tattha ayonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato uddhaccakukkuccaṃ uppajjati. Tenāha - “atthi, bhikkhave, cetaso avūpasamo, tattha ayonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā uddhaccakukkuccassa uppādāya, uppannassa vā uddhaccakukkuccassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Samādhisaṅkhāte pana cetaso vūpasame yonisomanasikārenassa pahānaṃ hoti. Tenāha - “atthi, bhikkhave, cetaso vūpasamo, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā uddhaccakukkuccassa anuppādāya, uppannassa vā uddhaccakukkuccassa pahānāyā”ti.

Apica cha dhammā uddhaccakukkuccassa pahānāya saṃvattanti bahussutatā paripucchakatā vinaye pakataññutā vuddhasevitā kalyāṇamittatā sappāyakathāti.

Bāhussaccenapi hi ekaṃ vā dve vā tayo vā cattāro vā pañca vā nikāye pāḷivasena atthavasena ca uggaṇhantassāpi uddhaccakukkuccaṃ pahīyati.
Kappiyākappiyaparipucchābahulassāpi, vinayapaññattiyaṃ ciṇṇavasibhāvatāya pakataññunopi, vuḍḍhe mahallakattthere upasaṅkamantassāpi, upālittherasadise vinayadhare kalyāṇamitte sevantassāpi uddhaccakukkuccaṃ pahīyati, ṭhānanisajjādīsu kappiyākappiyanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ - “cha dhammā uddhaccakukkucassa pahānāya saṃvattantī”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīne uddhaccakukkucce uddhaccassa arahattamaggena, kukkucassa anāgāmaggena āyatiṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Vicikicchāṭṭhānīyesu dhammesu ayonisomanasikārena vicikicchāya uppādo hoti. Vicikicchāṭṭhānīyā dhammā nāma punappunaṃ vicikicchāya kāraṇattā vicikicchāva. Tattha ayonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato vicikicchā uppajjati. Tenāha - “atthi, bhikkhave, vicikicchāṭṭhānīyā dhammā, tattha ayonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannāya vā vicikicchāya uppādāya, uppannāya vā vicikicchāya bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Kusalādidhammesu yonisomanasikārena paṇassā pahānaṃ hoti, tenāha - “atthi, bhikkhave, kusalākusalā dhammā sāvajjānavajjā dhammā sevitabbāsevitabbā dhammā hīnapaṇītā dhammā kaṇhasukkasappaṭibhāgā dhammā. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro, anuppannāya vā vicikicchāya anuppādāya; uppannāya vā vicikicchāya pahānāyā”ti.

Apica cha dhammā vicikicchāya pahānāya saṃvattanti bahussutatā, paripucchakatā, vinaye pakataññutā, adhimokkhabahulatā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Bāhussaccenapi hi ekaṃ vā...pe... pañca vā nikāye pāḷivasena ca atthavasena ca uggaṇhantassāpi vicikicchā pahīyati, tiṇi ratanāni ārabba paripucchābahulassāpi, vinaye ciṇṇavasibhāvassāpi, tīsu ratanesu okappaniyasaddhāsaṅkhātāadhimokkhabahulassāpi, saddhādhimutte vakkalittherasadise kalyāṇamitte sevantassāpi vicikicchā pahīyati, ṭhānanisajjādīsu tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ - “cha dhammā vicikicchāya pahānāya saṃvattantī”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahānāya vicikicchāya sotāpattimaggena āyatiṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ pañcanīvaraṇapariggaṇhanena attano vā dhammesu, parassa vā dhammesu, kālena vā attano, kālena vā parassa dhammesu dhammānupassī viharati. Samudayavayā panettha subhanimittaasubhanimittādīsu ayonisomanasikārayonisomanasikāravasena pañcasu nīvaraṇesu vuttāyeva nīharitabbā. Ito paraṃ vuttanayameva. Kevalaṃhi idha nīvaraṇapariggāhikā sati dukkhasaccanti evaṃ yojanaṃ katvā nīvaraṇapariggāhakassa bhikkhuno niyyānamukhaṃ veditabbaṃ. Sesam tādīsamevāti.

Nīvaraṇapabbaṃ niṭṭhitaṃ.

Khandhapabbavaṇṇanā

383. Evaṃ pañcanīvaraṇavasena dhammānupassanaṃ vibhajitvā idāni pañcakkhandhavasena vibhajituṃ puna caparantiādīmāha. Tattha pañcasu upādānakkhandhesūti upādānassa khandhā upādānakkhandhā, upādānassa paccayabhūtā dhammapuñjā dhammarāsayoti attho. Ayamettha saṅkhepo. Vitthārato pana khandhakathā visuddhimagge vuttā.

Iti rūpanti idaṃ rūpaṃ, ettakaṃ rūpaṃ, na ito paraṃ rūpaṃ atthīti sabhāvato rūpaṃ pajānāti. Vedanādīsupi eseṇa nayo. Ayamettha saṅkhepo, vitthāreṇa paṇa rūpādīni visuddhimagge khandhakathāyameṇa vuttāni. Iti rūpassa samudayoti evaṃ avijjāsamudayādivasena pañcahākārehi rūpassa samudayo. Iti rūpassa atthaṅgamoti evaṃ avijjānirodhādivasena pañcahākārehi rūpassa atthaṅgamo. Vedanādīsupi eseṇa nayo. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro paṇa visuddhimagge udayabbayaññakathāya vutto.

Iti ajjhataṃ vāti evaṃ pañcakkhandhapariggaṇhanena attano vā dhammesu, parassa vā dhammesu, kāleṇa vā attano, kāleṇa vā parassa dhammesu dhammānupassī viharati. Samudayavayā panettha “avijjāsamudayā rūpasamudayo”tiādīnaṃ pañcasu khandhesu vuttānaṃ paññāsāya lakkhaṇānaṃ vasena nīharitabbā. Ito paraṃ vuttanayameṇa. Kevalaṅhi idha khandhapariggāhikā sati dukkhasaccanti evaṃ yojanaṃ katvā khandhapariggāhakassa bhikkhuno niyyānamukhaṃ veditabbam. Sesam tādīsamevāti.

Khandhapabbaṃ niṭṭhitaṃ.

Āyatanapabbavaṇṇanā

384. Evaṃ pañcakkhandhavasena dhammānupassanaṃ vibhajitvā idāni āyatanavasena vibhajituṃ puna caparantiādīmāha. Tattha chasu ajjhattikabāhiresu āyatanesūti cakkhu sotaṃ ghānaṃ jivhā kāyo manoti imesu chasu ajjhattikesu, rūpaṃ saddo gandho raso phoṭṭhabbo dhammoti imesu chasu bāhiresu. Cakkhuñca pajānātīti cakkhupasādaṃ yāthāvasarasalakkhaṇavasena pajānāti. Rūpe ca pajānātīti bahiddhā catusamuṭṭhānikarūpañca yāthāvasarasalakkhaṇavasena pajānāti. Yañca tadubhayaṃ paṭicca uppajjati saṃyojananti yañca taṃ cakkhuṃ ceva rūpe cāti ubhayaṃ paṭicca. Kāmarāgasamyojanaṃ paṭigha, māna, diṭṭhi, vicikicchā, sīlabbataparāmāsa, bhavarāga, issā, macchariya, avijjāsaṃyojananti dasavidhaṃ saṃyojanaṃ uppajjati, tañca yāthāvasarasalakkhaṇavasena pajānāti.

Kathaṃ panetaṃ uppajjātīti? Cakkhudvāre tāva āpāthagataṃ iṭṭhārammaṇaṃ kāmāssādavasena assādayato abhinandato kāmarāgasamyojanaṃ uppajjati. Anīṭṭhārammaṇe kujjhato paṭighasamyojanaṃ uppajjati. “Ṭhapetvā maṃ ko añño etaṃ ārammaṇaṃ vibhāvetuṃ samattho atthī”ti maññato mānasamyojanaṃ uppajjati. Etaṃ rūpārammaṇaṃ niccaṃ dhuvanti gaṇhato diṭṭhisamyojanaṃ uppajjati. “Etaṃ rūpārammaṇaṃ satto nu kho, sattassa nu kho”ti vicikicchato vicikicchāsamyojanaṃ uppajjati. “Sampattibhave vata no idaṃ sulabhaṃ jāta”nti bhavaṃ patthentassa bhavarāgasamyojanaṃ uppajjati. “Āyatimpi evarūpaṃ sīlabbataṃ samādiyitvā sakkā laddhu”nti sīlabbataṃ samādiyantassa sīlabbataparāmāsasamyojanaṃ uppajjati. “Aho vata taṃ rūpārammaṇaṃ aññe na labheyyu”nti usūyato issāsamyojanaṃ uppajjati. Attanā laddhaṃ rūpārammaṇaṃ aññassa maccharāyato macchariyasamyojanaṃ uppajjati. Sabbeheva sahaajātaaññāvasena avijjāsaṃyojanaṃ uppajjati.

Yathā ca anuppannassāti yena kāraṇeṇa asamudācāravasena anuppannassa tassa dasavidhassāpi saṃyojanassa uppādo hoti, tañca kāraṇaṃ pajānāti. Yathā ca uppannassāti appahīnaṭṭhena paṇa samudācāravasena vā uppannassa tassa dasavidhassāpi saṃyojanassa yena kāraṇeṇa pahānaṃ hoti, tañca kāraṇaṃ pajānāti. Yathā ca pahīnassāti tadanāgavikkhambhanappahānavasena pahīnassāpi tassa

dasavidhassa saṃyojanassa yena kāraṇena āyatim anuppādo hoti, tañca pajānāti. Kena kāraṇena paṇassa āyatim anuppādo hoti? Diṭṭhivicikicchāsīlabbataparāmāsaissāmacchariyabhedassa tāva pañcavidhassa saṃyojanassa sotāpattimaggena āyatim anuppādo hoti. Kāmarāgapatighasaṃyojanadvayassa oḷārikassa sakadāgāmimaggena, aṇusahagatassa anāgāmimaggena, mānabhavarāgāvijjāsaṃyojanattayassa arahattamaggena āyatim anuppādo hoti. Sotañca pajānāti sadde cātiādīsipi eseṇa nayo. Apicettha āyatanakathā vitthārato visuddhimagge āyatananiddese vuttanayeneva veditabbā.

Iti ajjhataṃ vāti evaṃ ajjhattikāyatanapariggaṇhanena attano vā dhammesu bāhirāyatanapariggaṇhanena parassa vā dhammesu, kālena vā attano, kālena vā parassa dhammesu dhammānupassī viharati. Samudayavayā panettha “avijjāsamudayā cakkhusamudayo”ti rūpāyatanassa rūpakkhandhe, arūpāyatanesu manāyatanassa viññāṇakkhandhe, dhammāyatanassa sesakkhandhesu vuttanayena nīharitabbā. Lokuttaradhammā na gahetabbā. Ito paraṃ vuttanayameva. Kevalaṇhi idha āyatanapariggāhikā sati dukkhasaccanti evaṃ yojanaṃ katvā āyatanapariggāhakassa bhikkhuno niyyānamukhaṃ veditabbaṃ. Sesam tādīsamevāti.

Āyatanapabbaṃ niṭṭhitaṃ.

Bojjhaṅgapabbavaṇṇanā

385. Evaṃ cha ajjhattikabāhirāyatanavasena dhammānupassanaṃ vibhajitvā idāni bojjhaṅgavasena vibhajituṃ puna caparantiādīmāha. Tattha bojjhaṅgesūti bujjanakasattassa aṅgesu. Santanti paṭilābhavasena saṃvijjamānaṃ. Satisambojjhaṅganti satisaṅkhātaṃ sambojjhaṅgaṃ. Ettha hi sambujjhati āradhaviṇṇasakato paṭṭhāya yogāvacaroti sambodhi. Yāya vā so satiādīkāya sattadhammasāmaggiyā sambujjhati kilesaniddāto uttāhāti, saccāni vā paṭivijjhati, sā dhammasāmaggi sambodhi. Tassa sambodhissa, tassā vā sambodhiyā aṅganti sambojjhaṅgaṃ. Tena vuttaṃ - “satisaṅkhātaṃ sambojjhaṅga”nti. Sesasambojjhaṅgesupi imināva nayena vacanatto veditabbo.

Asantanti appaṭilābhavasena avijjamānaṃ. Yathā ca anupannassātiādīsū pana satisambojjhaṅgassa tāva “atthi, bhikkhave, satisambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anupannassa vā satisambojjhaṅgassa uppādāya, uppannaṃ vā satisambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti evaṃ uppādo hoti. Tattha satiyeva satisambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā. Yonisomanasikāro vuttalakkaṇoyeva. Taṃ tattha bahulaṃ pavattayato satisambojjhaṅgo uppajjati.

Apica cattāro dhammā satisambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti satisampajaññaṃ muṭṭhassatipuggalaparivajjanatā upaṭṭhitassatipuggalasevanatā tadadhimuttatāti. Abhikkantādīsū hi sattasu ṭhānesu satisampajaññaṇa, bhāvanikkhattakākasadise muṭṭhassatipuggale parivajjanena, tissadattattheraabhayaṭṭherasade upaṭṭhitassatipuggale sevanena, ṭhānanisajjādīsū satisamuṭṭhāpanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittatāya ca satisambojjhaṅgo uppajjati. Evaṃ catūhi kāraṇehi uppannaṃ paṇassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Dhammavicayasambojjhaṅgassa pana “atthi, bhikkhave, kusalākusalā dhammā...pe... kaṇhasukkasappaṭibhāgā dhammā, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā dhammavicayasambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā dhammavicayasambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti evaṃ uppādo hoti.

Apica satta dhammā dhammavicayasambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti paripucchakatā vatthuvisadakiriyā indriyasamattapaṭipādanā duppaññapuggalaparivajjanā paññavantapuggalasevanā gambhīraññācariyapaccavekkhaṇā tadadhimuttatāti. Tattha paripucchakatāti khandhadhātuāyatanaindriyabalabojjhaṅgamaggaṅgajhānaṅgasamathavipassanānaṃ atthasannissitaparipucchābahulatā. Vatthuvisadakiriyāti ajjhattikabāhirānaṃ vatthūnaṃ visadabhāvakaraṇaṃ. Yadā hissa kesanakhalomāni dīghāni honti, sarīraṃ vā ussannadosaṅceva sedamalamakkhitaṅca, tadā ajjhattikaṃ vatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Yadā pana cīvaraṃ jiṇṇaṃ kilīṭṭhaṃ duggandhaṃ hoti, senāsanaṃ vā uklāpaṃ, tadā bāhiravatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Tasmā kesādichedāpanena uddhaṃvirecanaadhovirecanādīhi sarīrasallahukabhāvakaraṇena ucchādananahāpanena ca ajjhattikavatthu visadaṃ kātabbaṃ. Sūcikkammadhovanarajanaparibhaṇḍakaraṇādīhi bāhiravatthu visadaṃ kātabbaṃ. Etasmiñhi ajjhattikabāhire vatthumhi avisade uppannesu cittacetāsikesu ñāṇampi avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ aparisuddhāni dīpakapallavaṭṭitelāni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Visade pana ajjhattikabāhire vatthumhi uppannesu cittacetāsikesu ñāṇampi visadaṃ hoti parisuddhāni dīpakapallavaṭṭitelāni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Tena vuttaṃ “vatthuvisadakiriyā dhammavicayasambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattatī”ti.

Indriyasamattapaṭipādanā nāma saddhādīnaṃ indriyānaṃ samabhāvakaraṇaṃ. Sace hissa saddhindriyaṃ balavaṃ hoti, itarāni mandāni, tato vīriyindriyaṃ paggahakiccaṃ, satindriyaṃ upaṭṭhānakiccaṃ, samādhindriyaṃ avikkhepakiccaṃ, paññindriyaṃ dassanakiccaṃ kātuṃ na sakkoti. Tasmā taṃ dhammasabhāvapaccavekkhaṇena vā, yathā vā manasikaroto balavaṃ jātaṃ, tathā amanasikārena hāpetabbaṃ. Vakkalittheravatthu cettha nidassanaṃ. Sace pana vīriyindriyaṃ balavaṃ hoti, atha saddhindriyaṃ adhimokkhakiccaṃ kātuṃ na sakkoti, na itarāni itarakiccabhedā. Tasmā taṃ passaddhādibhāvanāya hāpetabbaṃ. Tatrāpi soṇattherassa vatthu dassetabbaṃ. Evaṃ sesesupi ekassa balavabhāve sati itaresaṃ attano kicesu asamatthatā veditabbā.

Visesato panettha saddhāpaññānaṃ samādhivīriyānaṃca samataṃ pasamsanti. Balavasaddho hi mandapañño mudhappasanno hoti, avatthusmiṃ pasīdati. Balavapañño mandasaddho kerāṭikapakkaṃ bhajati, bhesajjasamuṭṭhito viya rogo atekiccho hoti. Cittuppādamatteneva kusalaṃ hotīti atidhāvitvā dānādīni akaronto niraye uppajjati. Ubhinnaṃ samatāya vatthusmiṃyeva pasīdati. Balavasamādhimāna mandavīriyaṃ samādhissa kosajjapakkhattā kosajjaṃ abhibhavati. Balavavīriyaṃ mandasamādhimāna vīriyassa uddhaccapakkhattā uddhaccaṃ abhibhavati. Samādhi pana vīriyena saṃyojito kosajje patituṃ na labhati, vīriyaṃ samādhinā saṃyojitaṃ uddhacce patituṃ na labhati. Tasmā tadubhayaṃ samaṃ kātabbaṃ. Ubhayasamatāya hi appanā hoti.

Apica samādhikammikassa balavatīpi saddhā vaṭṭati. Evaṃ saddahanto okappento appanaṃ pāpuṇissati. Samādhipaññāsu pana samādhikammikassa ekaggatā balavatī

vaṭṭati. Evañhi so appanaṃ pāpuṇāti. Vipassanākammikassa paññā balavatī vaṭṭati. Evañhi so lakkhaṇapaṭivedhaṃ pāpuṇāti. Ubhinnaṃ pana samatāyapi appanā hotiyeva. Sati pana sabbattha balavatī vaṭṭati. Sati hi cittaṃ uddhaccapakkhikānaṃ saddhāvīriyapaññānaṃ vasena uddhaccapātato, kosajjapakkhikena ca samādhinā kosajjapātato rakkhati. Tasmā sā loṇadhūpanaṃ viya sabbabyañjanesu, sabbakammikaamacco viya ca, sabbarājakicesu sabbattha icchitabbā. Tenāha - “sati ca pana sabbatthikā vuttā bhagavatā, kiṃ kāraṇā? Cittañhi satipaṭisaraṇaṃ, ārakkhapaccupaṭṭhānā ca sati, na vinā satiya cittaṃ paggahaniggaho hotī” ti. Duppaññapuggalaparivajjanā nāma khandhādibhede anogāḷhapaññānaṃ dummedhapuggalānaṃ ārakā parivajjanaṃ. Paññavantapuggalasevanā nāma samapaññāsalakkhaṇapariggāhikāya udayabbayapaññāya samannāgatapuggalasevanā. Gambhīraññānacariyapaccavekkhaṇā nāma gambhīresu khandhādīsu pavattāya gambhīrapaññāya pabhedapaccavekkhaṇā. Tadadhimuttatā nāma ṭhānanisajjādīsu dhammavicayasambojjhaṅgasamuṭṭhāpanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittatā. Evaṃ uppannassa pannassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Vīriyasambojjhaṅgassa “atthi, bhikkhave, ārambhadhātu nikkamadhātu parakkamadhātu, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā vīriyasambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā vīriyasambojjhaṅgassa bhīyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti evaṃ uppādo hoti.

Apica ekādasa dhammā vīriyasambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti apāyabhayaṃpaccavekkhaṇatā ānisaṃsadassāvitā gamanavīthipaccavekkhaṇatā piṇḍapātāpacāyanatā dāyajjamahattapaccavekkhaṇatā satthumahattapaccavekkhaṇatā jātimahattapaccavekkhaṇatā sabrahmacārimahattapaccavekkhaṇatā kusītapuggalaparivajjanatā āraddhavīriyapuggalasevanatā tadadhimuttatāti.

Tattha nirayesu pañcavidhabandhanakammakāraṇato paṭṭhāya mahādukkhānubhavanakālepi, tiracchānayaniyaṃ jālakhipanakumīnādīhi gahitakālepi, pājanakaṇṭakādippahāratunnassa sakaṭavahanādīkalepi, pettivisaye anekānipi vassasahassāni ekaṃ buddhantarampi khuppipāsāhi āturībhūtakālepi, kālakañcikaasuresu saṭṭhihatthaasītiatthappamāṇena aṭṭhicammamatteneva attabhāvena vātātapādidukkhānubhavanakālepi na sakkā vīriyasambojjhaṅgaṃ uppādetuṃ, ayameva te bhikkhu kālo vīriyakaraṇāyāti evaṃ apāyabhayaṃ paccavekkhantassāpi vīriyasambojjhaṅgo uppajjati.

Na sakkā kusītena navalokuttaradhammaṃ laddhuṃ, āraddhavīriyeneva sakkā ayamānisaṃso vīriyassāti evaṃ ānisaṃsadassāvinopi uppajjati. Sabbabuddhapaccekabuddhamahāsāvakehi te gatamaggo gantabbo, so ca na sakkā kusītena gantunti evaṃ gamanavīthiṃ paccavekkhantassāpi uppajjati. Ye taṃ piṇḍapātādīhi upaṭṭhahanti, ime te manussā neva ñātakā, na dāsakammakarā, nāpi taṃ nissāya jīvissāmāti te paṇītāni cīvarādīni denti. Atha kho attano kārānaṃ mahapphalataṃ paccāsīsamānā denti. Satthārāpi “ayaṃ ime paccaye paribhuñjitvā kāyadaḷhībahuḷo sukhaṃ viharissatī”ti na evaṃ sampassatā tuyhaṃ paccayā anuññātā. Atha kho “ayaṃ ime paribhuñjamāno samaṇadhammaṃ katvā vaṭṭadukkhato muccissatī”ti te paccayā anuññātā, so dāni tvaṃ kusīto viharanto na taṃ piṇḍaṃ apacāyissati. Āraddhavīriyasēva hi piṇḍapātāpacāyanaṃ nāma hotīti evaṃ piṇḍapātāpacāyanaṃ paccavekkhantassāpi uppajjati ayyamittattherassa viya.

Thero kira kassakaleṇe nāma paṭivasati. Tassa ca gocaragāme ekā mahāupāsikā theram puttam katvā paṭijaggati. Sā ekadivasam araṇṇam gacchantī dhītaram āha - “amma, asukasmim ṭhāne purāṇataṇḍulā, asukasmim sappi, asukasmim khīram, asukasmim phāṇitam, tava bhātikassa ayyamittassa āgatakāle bhattam pacitvā khīrasappipphāṇitehi saddhim dehi, tvaṇca bhuñjeyyāsi. Aham pana hiyyo pakkapārivāsikabhattam kañjiyena bhuttāmhī”ti. Divā kim bhuñjissasi ammā,ti? Sākapaṇṇam pakkhipitvā kaṇataṇḍulehi ambilayāgum pacitvā ṭhapehi ammā,ti.

Thero cīvaram pārupitvā pattam nīharantova tam saddam sutvā attānam ovadi “mahāupāsikā kira kañjiyena pārivāsikabhattam bhuñji, divāpi kaṇapaṇṇambilayāgum bhuñjissati, tuyham atthāya pana purāṇataṇḍulādīni ācikkhati, tam nissāya kho panesā neva khetam na vatthum na bhattam na vattham paccāsīti, tisso pana sampattiyo patthayamānā deti, tvam etissā tā sampattiyo dātum sakkhissasi, na sakkhissasīti, ayam kho pana piṇḍapāto tayā sarāgena sadosena samohena na sakkā gaṇhitu”nti pattam thavikāya pakkhipitvā gaṇṭhikam muñcitvā nivattitvā kassakaleṇameva gantvā pattam heṭṭhāmañce cīvaram cīvaravamse ṭhapetvā “arahattam apāpuṇitvā na nikkhamissāmī”ti vīriyam adhiṭṭhahitvā nisīdi. Dīgharattam appamatto hutvā nivutthabhikkhu vipassanam vaḍḍhetvā purebhattameva arahattam patvā vīkassamānamiva padumam mahākhīṇāsavo sitam karontova nisīdi. Leṇadvāre rukkhamhi adhivatthā devatā -

“Namo te purisājaṇṇa, namo te purisuttama;
Yassa te āsavā khīṇā, dakkhiṇeyyosi mārisā”ti. -

Udānam udānetvā “bhante, piṇḍāya pavitṭhānam tumhādisānam arahantānam bhikkham datvā mahallakittiyo dukkhā muccissantī”ti āha. Thero utṭhahitvā dvāram vivaritvā kālam olokento “pātoyevā”ti ṇatvā pattacīvaramādāya gāmam pāvisi.

Dārikāpi bhattam sampādetvā “idāni me bhātā āgamissati, idāni āgamissatī”ti dvāram olokayamānā nisīdi. Sā there gharadvāram sampatte pattam gahetvā sappipphāṇitayojitassa khīrapaṇḍapātassa pūretvā hatthe ṭhapesi. Thero “sukham hotū”ti anumodanam katvā pakkāmi. Sāpi tam olokayamānā atṭhāsi. Therassa hi tadā ativiya parisuddho chavivaṇṇo ahosi, vipassannāni indriyāni, mukham bandhanā pavuttatālapakkaṃ viya ativiya virocittha.

Mahāupāsikā araṇṇā āgantvā “kim, amma, bhātiko te āgato”ti pucchi. Sā sabbam tam pavattim ārocesi. Upāsikā “ajja mama puttassa pabbajitakiccaṃ matthakam patta”nti ṇatvā “abhīramati te, amma, bhātā buddhasāsane, na ukkaṇṭhatī”ti āha.

Mahantam kho panetam satthudāyajjam yadidaṃ satta ariyadhanāni nāma, tam na sakkā kusītena gahetum. Yathā hi vipaṭṭipannaṃ puttam mātāpitaro “ayam amhākaṃ aputto”ti paribāhiraṃ karonti, so tesam accayena dāyajjam na labhati, evam kusītopi idaṃ ariyadhanadāyajjam na labhati, āraddhavīriyova labhatīti dāyajjamahattam paccavekkhatopi uppajjati.

Mahā kho pana te satthā, satthuno hi te mātukucchismim paṭisandhigaṇhanakālepi abhinikkhamanepi abhisambodhiyampi dhammacakkappavattanayamakapāṭihāriyadevorohanaāyusaṅkhāravossajjanesupi

parinibbānakālepi dasasahassilokadhātu akampittha, yuttaṃ nu te evarūpassa satthu sāsane pabbajitvā kusītena bhavitunti evaṃ satthumahattaṃ paccavekkhatopi uppajjati.

Jātiyāpi tvaṃ idāni na lāmakajātiko, asambhinnāya mahāsammatapaveṇiyā āgataukkākarājavamse jātosi, suddhodanamahārājassa ca mahāmāyādeviyā ca nattā, rāhulabhaddassa kaniṭṭho, tayā nāma evarūpena jinaputtana hutvā na yuttaṃ kusītena viharitunti evaṃ jātumahattaṃ paccavekkhatopi uppajjati.

Sāriputtamahāmoggallānā ceva asīti ca mahāsāvaka vīriyeneva lokuttaradhammaṃ paṭivijjhimsu, tvaṃ etesaṃ sabrahmacārīnaṃ maggaṃ paṭipajjasi, na paṭipajjasīti evaṃ sabrahmacāri mahattaṃ paccavekkhatopi uppajjati.

Kucchiṃ pūretvā ṭhitaajagarasadiṣe vissatṭhakāyikacetasikavīriye kusītapuggale parivajjantassāpi āraddhavīriye pahitatte puggale sevantassāpi ṭhānanisajjādīsu vīriyuppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Evaṃ uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Pītisambojjhaṅgassa “atthi, bhikkhave, pītisambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā pītisambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā pītisambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti evaṃ uppādo hoti. Tattha pītiyeva pītisambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā nāma. Tassā uppādakamanasikāro yonisomanasikāro nāma.

Apica ekādasa dhammā pītisambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti buddhānussati, dhamma, saṅgha, sīla, cāga, devatānussati upasamānussati lūkhapuggalaparivajjanatā siniddhapuggalasevanatā pasādanīyasuttantapaccavekkhaṇatā tadadhimuttatāti. Buddhaguṇe anussarantassāpi hi yāva upacārā sakalasārīraṃ pharamāno pītisambojjhaṅgo uppajjati, dhammasaṅghaguṇe anussarantassāpi, dīgharattaṃ akhaṇḍaṃ katvā rakkhitaṃ catupārisuddhisīlaṃ paccavekkhantassāpi, gihinopi dasasīlaṃ pañcasīlaṃ pañcavekkhantassāpi, dubbhikkhabhayādīsu paṇītabhojanaṃ sabrahmacārīnaṃ datvā “evaṃ nāma adamhā”ti cāgaṃ paccavekkhantassāpi, gihinopi evarūpe kāle sīlavantānaṃ dinnadānaṃ paccavekkhantassāpi, yehi guṇehi samannāgatā devatā devattaṃ pattā, tathārūpānaṃ guṇānaṃ attani atthitaṃ paccavekkhantassāpi, samāpattiyā vikkhambhitā kilesā satṭhipi sattatipi vassāni na samudācarantīti paccavekkhantassāpi, cetiyadassanabodhidassanatheradassanesu asakkaccakiriyāya saṃsūcitalūkhabhāve buddhādīsu pasādasinehābhāvena gadrabhapiṭṭhe rajasadiṣe lūkhapuggale parivajjantassāpi, buddhādīsu pasādabahule muducitte siniddhapuggale sevantassāpi, ratanattayaguṇaparidīpake pasādanīyasuttante paccavekkhantassāpi, ṭhānanisajjādīsu pītiuppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Evaṃ uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Passaddhisambojjhaṅgassa “atthi, bhikkhave, kāyapassaddhi cittapassaddhi, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā passaddhisambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā passaddhisambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti evaṃ uppādo hoti.

Apica satta dhammā passaddhisambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti paṇītabhojanasevanatā utusukhasevanatā iriyāpathasukhasevanatā majjhataṭṭapayogatā sāraddhakāyapuggalaparivajjanatā passaddhakāyapuggalasevanatā tadadhimuttatāti. Paṇītañhi siniddham sappāyabhojanam bhuñjantassāpi, sītuṇhesu ca utūsu ṭhānādīsu ca iriyāpathesu sappāyautuñca iriyāpathañca sevantassāpi passaddhi uppajjati. Yo pana mahāpurisajātiko sabbautiriyāpathakkhamo hoti, na taṃ sandhāyetam vuttam. Yassa sabhāgavisabhāgatā atthi, tasseva visabhāge utiriyāpathe vajjetvā sabhāge sevantassa uppajjati. Majjhataṭṭapayogo vuccati attano ca parassa ca kammassakatāpaccavekkhaṇā. Iminā majjhataṭṭapayogena uppajjati. Yo leḍḍudaṇḍādīhi param viheṭṭhayamāno vicarati, evarūpaṃ sāraddhakāyaṃ puggalaṃ parivajjantassāpi, saṃyatapādapāṇiṃ passaddhakāyaṃ puggalaṃ sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsu passaddhiuppādanatthāya ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Evaṃ uppannaṃ panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Samādhisambojjhaṅgassa “atthi, bhikkhave, samathanimittam abyaggaṇimittam, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro, anuppannaṃ vā samādhisambojjhaṅgassa uppādāya, uppannaṃ vā samādhisambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti evaṃ uppādo hoti. Tattha samathova samathanimittam avikkhepaṭṭhena ca abyaggaṇimittanti.

Apica ekādasā dhammā samādhisambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti vatthuvisadakiriyatā indriyasamattapaṭipādanatā nimittakusalatā samaye cittassa paggaṇhanatā samaye cittassa niggaṇhanatā samaye sampahaṃsanatā samaye ajjuhekkhanatā asamāhitapuggalaparivajjanatā samāhitapuggalasevanatā jhānavimokkhapaccavekkhaṇatā tadadhimuttatāti. Tattha vatthuvisadakiriyatā ca indriyasamattapaṭipādanatā ca vuttanayeneva veditabbā.

Nimittakusalatā nāma kasiṇanimittassa uggahaṇakusalatā. Samaye cittassa paggaṇhanatāti yasmim samaye atisithilavīriyatādīhi līnaṃ cittaṃ hoti, tasmim samaye dhammavicayavīriyapītisambojjhaṅgasamuṭṭhāpanena tassa paggaṇhanam. Samaye cittassa paggaṇhanatāti yasmim samaye āraddhavīriyatādīhi uddhataṃ cittaṃ hoti, tasmim samaye passaddhisamādhipekkhāsambojjhaṅgasamuṭṭhāpanena tassa niggaṇhanam. Samaye sampahaṃsanatāti yasmim samaye cittaṃ paññāpayogamandatāya vā upasamasukhānadhigamena vā nirassādam hoti, tasmim samaye atṭhasaṃvegavatthupaccavekkhaṇena saṃvejeti. Atṭha saṃvegavatthūni nāma jāti jarā byādhi maraṇāni cattāri, apāyadukkham pañcamam, atīte vaṭṭamūlakam dukkham, anāgate vaṭṭamūlakam dukkham, paccuppanne āhārapariyēṭṭhimūlakam dukkhanti. Ratanattayaguṇānussaraṇena ca pasādam janeti, ayaṃ vuccati “samaye sampahaṃsanatā”ti.

Samaye ajjuhekkhanatā nāma yasmim samaye sammāpaṭipattiṃ āgama alīnaṃ anuddhataṃ anirassādam ārammaṇe samappavattaṃ samathavithipaṭipannaṃ cittaṃ hoti, tadāssa paggaṇhaniggahasampahaṃsanesu na byāpāraṃ āpajjati, sārathi viya samappavattesu assesu. Ayaṃ vuccati - “samaye ajjuhekkhanatā”ti. Asamāhitapuggalaparivajjanatā nāma upacāraṃ vā appanaṃ vā appattānaṃ vikkhittacittānaṃ puggalānaṃ ārakā parivajjanaṃ. Samāhitapuggalasevanā nāma upacārena vā appanāya vā samāhitacittānaṃ sevanā bhajanā payirupāsana. Tadadhimuttatā nāma ṭhānanisajjādīsu samādhiiuppādanatthamyeva

ninnapoṇapabbhāracittatā. Evañhi paṭipajjato esa uppajjati. Evaṃ uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Upekkhāsambojjhaṅgassa “atthi, bhikkhave, upekkhāsambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā, tattha yonisomanasikārabahulīkāro, ayamāhāro anuppannassa vā upekkhāsambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā upekkhāsambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti evaṃ uppādo hoti. Tattha upekkhāva upekkhāsambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā nāma.

Apica pañca dhammā upekkhāsambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti sattamajjhataṭṭatā saṅkhāramajjhataṭṭatā sattasaṅkhārakelāyanapuggalaparivajjanatā sattasaṅkhāramajjhataṭṭapuggalasevanatā tadadhimuttatāti. Tattha dvīhākārehi sattamajjhataṭṭatam samuṭṭhāpeti “tvam attano kamma āgantvā attanova kamma gamissasi, esopi attanova kamma āgantvā attanova kamma gamissati, tvam kam kelāyasī”ti evaṃ kammassakatāpaccavekkhaṇena, “paramatthato sattoyeva natthi, so tvam kam kelāyasī”ti evaṃ nissattapaccavekkhaṇena cāti. Dvīhevākārehi saṅkhāramajjhataṭṭatam samuṭṭhāpeti - “idaṃ cīvaram anupubbena vaṇṇavikāratañceva jiṇṇabhāvañca upagantvā pādapuñchanacolakaṃ hutvā yaṭṭhikoṭiyā chaḍḍanīyam bhavissati, sace panassa sāmiko bhavye, nāssa evaṃ vinassituṃ dadeyyā”ti evaṃ assāmikabhāvapaccavekkhaṇena ca, “anaddhaniyam idaṃ tāvakālīka”nti evaṃ tāvakālīkabhāvapaccavekkhaṇena cāti. Yathā ca cīvare, evaṃ pattādīsopi yojanā kātābbā.

Sattasaṅkhārakelāyanapuggalaparivajjanatāti ettha yo puggalo gihi vā attano puttadhītādi, pabbajito vā attano antevāsikasamānupajjhāyakādi mamāyati, sahattheneva nesam kesacchedanasūcikkammacīvaradhovanarajanapattapacanādīni karoti, muhuttampi apassanto “asuko sāmāṇero kuhiṃ asuko daharo kuhi”nti bhantamigo viya ito cito ca oloketi, aññena kesacchedanādīnam atthāya “muhuttam asukaṃ pesethā”ti yāciyamānopi “amhepi tam attano kammaṃ na kārema, tumhe nam gahetvā kilamessathā”ti na deti, ayam sattakelāyano nāma.

Yo pana cīvarapattathālakakattarayattādi mamāyati, aññassa hatthena parāmasitumpi na deti, tāvakālīkam yācito “mayampi idaṃ mamāyantā na paribhuñjāma, tumhākaṃ kiṃ dassāmā”ti vadati, ayam saṅkhārakelāyano nāma. Yo pana tesu dvīsopi vatthūsu majjhato udāsino, ayam sattasaṅkhāramajjhato nāma. Iti ayam upekkhāsambojjhaṅgo evarūpaṃ sattasaṅkhārakelāyanapuggalam ārakā parivajjantassāpi, sattasaṅkhāramajjhataṭṭapuggalam sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsū taduppādanattham ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Evaṃ uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Iti ajjhataṃ vāti evaṃ attano vā satta sambojjhaṅge pariggaṇhitvā, parassa vā, kālena vā attano, kālena vā parassa sambojjhaṅge pariggaṇhitvā dhammesu dhammānupassī viharati. Samudayavayā panettha sambojjhaṅgānam nibbattinirodhavasena veditabbā. Ito param vuttanayameva. Kevalañhi idha bojjhaṅgapariggāhikā sati dukkhasaccanti evaṃ yojanam katvā bojjhaṅgapariggāhakassa bhikkhuno niyyānamukhaṃ veditabbam. Sesam tādīsamevāti.

Bojjhaṅgapabbam niṭṭhitam.

Catusaccapabbavaṇṇanā

386. Evaṃ sattabojjhaṅgavasena dhammānupassanaṃ vibhajitvā idāni catusaccavasena vibhajituṃ puna caparantiādīmāha. Tattha idaṃ dukkhanti yathābhūtaṃ pajānāti tṭhapetvā taṇhaṃ tebhūmakadhamme “idaṃ dukkha”nti yathāsabhāvato pajānāti, tasseva kho pana dukkhassa janikaṃ samuṭṭhāpikaṃ purimataṇhaṃ “ayaṃ dukkhasamudayo”ti, ubhinnaṃ appavattinibbānaṃ “ayaṃ dukkhanirodho”ti, dukkha-parijānaṃ samudaya-pajahanaṃ nirodhasacchikaraṇaṃ ariyamaggaṃ “ayaṃ dukkhanirodhagāminipaṭipadā”ti yathāsabhāvato pajānāti attho. Avasesā ariyasaccakathā tṭhapetvā jātiādīnaṃ padabhājanakathaṃ visuddhimagge vitthāritāyeva.

Dukkhasaccaniddesavaṇṇanā

388. Padabhājane pana katamā ca, bhikkhave, jātīti bhikkhave, yā jātipi dukkhāti evaṃ vuttā jāti, sā katamāti evaṃ sabbapucchāsu attho veditabbo. Yā tesāṃ tesāṃ sattānanti idaṃ “imesāṃ nāmā”ti niyamābhāvato sabbasattānaṃ pariyaḍānavacanaṃ. Tamhi tamhi sattanikāyeti idampi sabbasattanikāyapariyaḍānavacanaṃ jananaṃ jāti savikārānaṃ paṭhamābhini-bbattakkhandhānametaṃ adhivacanaṃ. Sañjātīti idaṃ tassā eva upasaggamaṇḍitavevacanaṃ. Sā eva anupaviṭṭhākārena okkamaṇaṭṭhena okkanti. Nibbattisaṅkhātena abhinibbattanaṭṭhena abhinibbatti. Iti ayaṃ catubbidhāpi sammutikathā nāma. Khandhānaṃ pātubhāvoti ayaṃ pana paramatthakathā. Ekavokārabhavādīsu ekacatupañcabhedānaṃ khandhānaṃyeva pātubhāvo, na puggalassa, tasmīṃ pana sati puggalo pātubhūtoti vohāramattaṃ hoti. Āyatanānaṃ paṭilābhoti āyatanāni pātubhavantāneva paṭiladdhāni nāma honti, so tesāṃ pātubhāvasaṅkhāto paṭilābhoti attho.

389. Jarāti sabhāvaniddeso. Jīraṇatāti ākārabhāvaniddeso. Khaṇḍiccantiādi vikāraniddeso. Daharakālasmiñhi dantā samasetā honti. Teyeva paripaccante anukkamena vaṇṇavikāraṃ āpajjitvā tattha tattha pattanti. Atha patitañca tṭhitañca upādāya khaṇḍitadantā khaṇḍitā nāma. Khaṇḍitānaṃ bhāvo khaṇḍiccanti vuccati. Anukkamena paṇḍarabhūtāni kesalomāni palitāni nāma. Palitāni sañjātāni assāti palito, palitassa bhāvo pāliccaṃ. Jarāvātappahārena sositamamśalohitatāya valiyo tacasmīṃ assāti valittaco, tassa bhāvo valittacatā. Ettāvatā dantakesalomatacesu vikāradassanavasena pākaṭībhūtā pākaṭajarā dassitā.

Yatheva hi udakassa vā vātassa vā aggino vā tiṇarukkhādīnaṃ saṃbhagga-palibhagga-tāya vā jhāmatāya vā gatamaggo pākaṭo hoti, na ca so gatamaggo tāneva udakādīni, evameva jarāya dantādīnaṃ khaṇḍiccādivasena gatamaggo pākaṭo, cakkhuṃ ummiletvāpi gayhati, na ca khaṇḍiccādīneva jarā. Na hi jarā cakkhuviññeyyā hoti. Yasmā pana jaraṃ pattassa āyu hāyati, tasmā jarā “āyuno saṃhānī”ti phalūpacārena vuttā. Yasmā daharakāle suppasannāni sukhumampi attano visayaṃ sukheneva ca gaṇhanasamatthāni cakkhādīni indriyāni jaraṃ pattassa paripakkāni ālulitāni avisadāni olārikampi attano visayaṃ gahetuṃ asamatthāni honti, tasmā “indriyānaṃ paripāko”tipi phalūpacāreneva vuttā.

390. Maraṇaniddese yanti maraṇaṃ sandhāya napuṃsakaniddeso, yaṃ maraṇaṃ cutīti vuccati, cavanatāti vuccatīti ayamettha yojanā. Tattha cutīti sabhāvaniddeso. Cavanatāti ākārabhāvaniddeso. Maraṇaṃ pattassa khandhā bhijjanti ceva antaradhāyanti ca adassanaṃ gacchanti, tasmā taṃ bhedo antaradhānanti vuccati. Maccumaraṇanti maccumaraṇaṃ, na khaṇikamaraṇaṃ. Kālakiriyāti maraṇakālakiriyā.

Ayaṃ sabbāpi sammutikathāva. Khandhānaṃ bhedoti ayaṃ pana paramatthakathā. Ekavokārabhavādīsu ekacatupañcabhedānaṃ khandhānaṃyeva bhedo, na puggalassa, tasmīṃ pana sati puggalo matoti vohāramattaṃ hoti.

Kaḷavarassa nikkhepoti attabhāvassa nikkhepo. Maraṇaṃ pattassa hi niratthaṃva kaliṅgamaṃ attabhāvo patati, tasmā taṃ kaḷavarassa nikkhepoti vuttaṃ. Jīvitindriyassa upacchedo pana sabbākārato paramatthato maraṇaṃ. Etadeva sammutimaraṇanti pi vuccati. Jīvitindriyupacchedameva hi gahetvā lokiyā “tisso mato, phusso mato”ti vadanti.

391. Byasanenāti ñātibyaśanādīsu yena kenaci byasanena. Dukkhadhammenāti vadhabandhādīnā dukkhakāraṇena. Phuṭṭhassāti ajjhotthaṭassa abhibhūtaṃ. Sokoti yo ñātibyaśanādīsu vā vadhabandhanādīsu vā aññatarasmīṃ sati tena abhibhūtaṃ uppajjati socanalakkhaṇo soko. Socitattanti socitabhāvo. Yasmā pana abbhantare sosoṇto parisosoṇto uppajjati, tasmā antosoṇto antoparisokoti vuccati.

392. “Mayhaṃ dhītā, mayhaṃ putto”ti evaṃ ādissa ādissa devanti paridevanti etenāti ādevo. Taṃ taṃ vaṇṇaṃ parikkittetvā devanti etenāti paridevo. Tato parā dve tasseeva bhāvaniddesā.

393. Kāyikanti kāyapasādavattukaṃ. Dukkhamanaṭṭhena dukkhaṃ. Asātanti amadhuraṃ. Kāyasamphassaṃ dukkhanti kāyasamphassato jātaṃ dukkhaṃ. Asātaṃ vedayitanti amadhuraṃ vedayitaṃ.

394. Cetasikanti cittasampayuttaṃ. Sesaṃ dukkhe vuttanayameva.

395. Āyāsoti saṃsīdanavisīdanākārappatto cittakilamatho. Balavataraṃ āyāso upāyāso. Tato parā dve attattaniyābhāvadīpakā bhāvaniddesā.

398. Jātidhammānanti jātisabhāvānaṃ. Icchā uppajjati taṇhā uppajjati. Aho vatāti patthanā. Na kho panetaṃ icchāyāti evaṃ jātiyā anāgamaṃ vinā maggabhāvanaṃ na icchāya pattabbaṃ. Idampīti etampi upari sesāni upādāya pikāro. Yampicchanti yenapi dhammena alabbhaneyyavattumaṃ icchanto na labhati, taṃ alabbhaneyya vatthumhi icchanaṃ dukkhaṃ. Esa nayo sabbattha.

399. Khandhaniddese rūpañca taṃ upādānakkhandho cāti rūpupādānakkhandho evaṃ sabbattha.

Samudayasaccaṇḍesavaṇṇanā

400. Yāyaṃ taṇhāti yā ayaṃ taṇhā. Ponobbhavikāti punabbhavakaraṇaṃ punobbhavo, punobbhavo sīlaṃ assāti ponobbhavikā. Nandīrāgena saha gatāti nandīrāgasahagatā. Nandīrāgena saddhiṃ atthato ekattameva gatāti vuttaṃ hoti. Tatrataṭṭhābhinandinīti yatra yatra attabhāvo, tatra tatra abhinandinī. Rūpādīsu vā ārammaṇesu tatra tatra abhinandinī, rūpābhinandinī sadda, gandha, rasa, phoṭṭhabba, dhammābhinandinī attho. Seyyathidanti nipāto. Tassa sā katamā ceti attho. Kāme taṇhā kāmataṇhā, pañcakāmaguṇikarāgassetamaṃ nāmaṃ. Bhava taṇhā bhavataṇhā, bhavapatthanāvasena uppannaṃ sassatadiṭṭhisahagataṃ rūpārūpabhavarāgassa ca jhānanikantiyā cetamaṃ adhivacanaṃ. Vibhave taṇhā vibhavataṇhā, ucchedadiṭṭhisahagatarāgassetamaṃ adhivacanaṃ.

Idāni tassā taṇhāya vatthuṃ vitthārato dassetuṃ sā kho panesātiādīmāha. Tattha uppajjati jāyati. Nivisati punappunaṃ pavattivasena patitṭhahati. Yaṃ loke piyarūpaṃ sātārūpanti yaṃ lokasmiṃ piyasabhāvañceva madhurasabhāvañca. Cakkhu loketiādīsu lokasmiñhi cakkhādīsu mamattena abhinivittṭhā sattā sampattiyam patitṭhitā attano cakkhuṃ ādāsatalādīsu nimittaggahaṇānusārena vippasannaṃ pañcapasādaṃ suvaṇṇavimāne ugghāṭitamaṇisīhapañjaraṃ viya maññanti, sotam rajatapanālikam viya, pāmaṅgasuttaṃ viya ca maññanti, “tuṅganāsā”ti laddhavohāraṃ ghānaṃ vaṭṭitvā ṭhapitaharitalavaṭṭaṃ viya maññanti, jivhaṃ rattakambalapataḷaṃ viya mudusiniddhamadhurasadaṃ maññanti, kāyaṃ sālalatṭhiṃ viya, suvaṇṇatoraṇaṃ viya ca maññanti, manaṃ aññesaṃ manena asadisam ulāraṃ maññanti. Rūpaṃ suvaṇṇakaṇikārapupphādivaṇṇaṃ viya, saddaṃ mattakaravīka kokilamandadhamitamāṇivamaṇsanigghosaṃ viya, attanā paṭiladdhāni catusamuṭṭhānikagandhārammaṇādīni “kassaññassa evarūpāni atthī”ti maññanti. Tesam evaṃ maññamānānaṃ tāni cakkhādīni piyarūpāni ceva sātārūpāni ca honti. Atha nesaṃ tattha anuppannā ceva taṇhā uppajjati, uppannā ca taṇhā punappunaṃ pavattivasena nivisati. Tasmā bhagavā “cakkhu loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati”tiādīmāha. Tattha uppajjamānāti yadā uppajjamānā hoti, tadā ettha uppajjati attho. Esa nayo sabbattha.

Nirodhasaccaniddesavaṇṇanā

401. Asesavirāgaṇirodhotiādīni sabbāni nibbānavevacanāneva. Nibbānañhi āgamma taṇhā asesā virajjati nirujjhati, tasmā taṃ “tassāyeva taṇhāya asesavirāgaṇirodho”ti vuccati. Nibbānañca āgamma taṇhā cajiyaṃ paṭinissajjiyaṃ vimuccati na allīyati, tasmā nibbānaṃ “cāgo paṭinissaggo mutti anālayo”ti vuccati. Ekameva hi nibbānaṃ, nāmāni panassa sabbasaṅkhatānaṃ nāmapaṭipakkhavasena anekāni honti. Seyyathidaṃ, asesavirāgo asesanirodho cāgo paṭinissaggo mutti anālayo rāgakkhaya dosakkhaya mohakkhaya taṇhakkhaya anuppādo appavattaṃ animittaṃ appaṇihitaṃ anāyūhanaṃ appaṭisandhi anupapatti agati ajātaṃ ajaraṃ abyādhi amataṃ asokaṃ aparidevaṃ anupāyāsaṃ asaṃkiliṭṭhanti.

Idāni maggena chinnāya nibbānaṃ āgamma appavattipattāyapi ca taṇhāya yesu vatthūsu tassā uppatti dassitā, tattheva abhāvaṃ dassetuṃ sā kho panesātiādīmāha. Tattha yathā puriso khetto jātā tittaālābuvallim disvā aggato paṭṭhāya mūlaṃ pariyesitvā chindeyya, sā anupubbena milāyitvā apaññattiṃ gaccheyya. Tato tasmim khetto tittaālābu niruddhā pahīnāti vucceyya, evameva khetto tittaālābu viya cakkhādīsu taṇhā. Sā ariyamaggena mūlacchinnā nibbānaṃ āgamma appavattiṃ gacchati. Evaṃ gatā pana tesu vatthūsu khetto tittaālābu viya na paññāyati.

Yathā ca aṭavito core ānetvā nagarassa dakkhiṇadvāre ghāteyyuṃ, tato aṭaviyaṃ corā matāti vā māritāti vā vucceyyuṃ, evaṃ aṭaviyaṃ corā viya cakkhādīsu taṇhā. Sā dakkhiṇadvāre corā viya nibbānaṃ āgamma niruddhattā nibbāne niruddhā. Evaṃ niruddhā panetesu vatthūsu aṭaviyaṃ corā viya na paññāyati, tenassā tattheva nirodhaṃ dassento “cakkhu loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhamānā nirujjhati”tiādīmāha.

Maggasaccaniddesavaṇṇanā

402. Ayamevāti aññamaggapaṭikkhepanatthaṃ niyamaṇaṃ. Ariyoti taṃ taṃ maggavajjhehi kilesehi ārakattā ariyabhāvakarattā ca ariyo. Dukkhe ñāṇantiādīni catusaccakammaṭṭhānaṃ dassitaṃ. Tattha purimāni dve saccāni vaṭṭaṃ, pacchimāni

vivaṭṭaṃ. Tesu bhikkhuno vaṭṭe kammaṭṭhānābhiniveso hoti, vivaṭṭe natthi abhiniveso. Purimāni hi dve saccāni “pañcakkhandhā dukkhaṃ, taṇhā samudayo”ti evaṃ saṅkhepena ca “katame pañcakkhandhā, rūpakkhando”tiādinā nayena vitthārena ca ācariyassa santike uggaṇhitvā vācāya punappunaṃ parivattento yogāvacaro kammaṃ karoti. Itaresu pana dvīsu saccesu nirodhasaccaṃ iṭṭhaṃ kantaṃ manāpaṃ, maggasaccaṃ iṭṭhaṃ kantaṃ manāpanti evaṃ savanena kammaṃ karoti. So evaṃ karonto cattāri saccāni ekapaṭivedheneva paṭivijjhati ekābhisamayena abhisameti. Dukkhaṃ pariññāpaṭivedhena paṭivijjhati, samudayaṃ pahānapaṭivedhena, nirodhaṃ sacchikiriyāpaṭivedhena, maggaṃ bhāvanāpaṭivedhena paṭivijjhati. Dukkhaṃ pariññābhisamayena...pe... maggaṃ bhāvanābhisamayena abhisameti. Evamassa pubbabhāge dvīsu saccesu uggahaparipucchāsavanadhāraṇasammasanapaṭivedho hoti, dvīsu pana savanapaṭivedhoyeva. Aparabhāge tīsu kiccato paṭivedho hoti, nirodhe ārammaṇapaṭivedho. Paccavekkhaṇā pana pattasaccassa hoti. Ayaṇca ādikammiko, tasmā sā idha na vuttā.

Imassa ca bhikkhuno pubbe pariggahato “dukkhaṃ parijānāmi, samudayaṃ pajahāmi, nirodhaṃ sacchikaromi, maggaṃ bhāvemī”ti ābhogasamannāhāramanasikārapaccavekkhaṇā natthi, pariggahato paṭṭhāya hoti. Aparabhāge pana dukkhaṃ pariññātameva...pe... maggo bhāvitova hoti. Tattha dve saccāni duddasattā gambhīrāni, dve gambhīrattā duddasāni. Dukkhasaccañhi uppattito pākaṭaṃ, khāṇukaṇṭakapahārādīsu “aho dukkha”nti vattabbatampi āpajjati. Samudayampi khāditukāmatābhūñjitukāmatādivasena uppattito pākaṭaṃ. Lakkhaṇapaṭivedhato pana ubhayampi gambhīraṃ. Iti tāni duddasattā gambhīrāni. Itaresaṃ pana dvinnāṃ dassanattāya payogo bhavaggagahaṇatthaṃ hatthappasāraṇaṃ viya avīciphusanatthaṃ pādappasāraṇaṃ viya satadhā bhinnassa vālassa koṭiyā koṭipādanaṃ viya ca hoti. Iti tāni gambhīrattā duddasāni. Evaṃ duddasattā gambhīresu gambhīrattā ca duddasesu catūsu saccesu uggahādivasena pubbabhāgaññāuppattiṃ sandhāya idaṃ dukkhe ñāṇantiādi vuttaṃ. Paṭivedhakkhaṇe pana ekameva taṃ ñāṇaṃ hoti.

Nekkhammasaṅkappādayo kāmabyāpādavihiṃsāvīramaṇasaññānaṃ nānattā pubbabhāge nānā, maggakkhaṇe pana imesu tīsu ṭhānesu uppannassa akusalasaṅkappassa padapacchedato anuppattisādhanavasena maggaṅgaṃ pūrayamāno ekova kusalasaṅkappo uppajjati. Ayaṃ sammāsaṅkappo nāma.

Musāvādāveramaṇiādayopi musāvādādīhi viramaṇasaññānaṃ nānattā pubbabhāge nānā, maggakkhaṇe pana imesu catūsu ṭhānesu uppannāya akusaladussīlyacetanāya padapacchedato anuppattisādhanavasena maggaṅgaṃ pūrayamānā ekāva kusalaveramaṇi uppajjati. Ayaṃ sammāvācā nāma.

Pāṇātipātāveramaṇiādayopi pāṇātipātādīhi viramaṇasaññānaṃ nānattā pubbabhāge nānā, maggakkhaṇe pana imesu tīsu ṭhānesu uppannāya akusaladussīlyacetanāya akiriyato padapacchedato anuppattisādhanavasena maggaṅgaṃ pūrayamānā ekāva kusalaveramaṇi uppajjati, ayaṃ sammākammanto nāma.

Micchāājīvanti khādanīyabhojanīyādīnaṃ atthāya pavattitaṃ kāyavacīduccaritaṃ. Pahāyāti vajjetvā. Sammāājīvenāti buddhapasatthēna ājīvena. Jīvitaṃ kappetīti jīvitappavattiṃ pavatteti. Sammāājīvopi kuhanādīhi viramaṇasaññānaṃ nānattā

pubbabhāge nānā, maggakkhaṇe pana imesuyeva sattasu ṭhānesu uppannāya micchājīvadussīlyacetanāya padapacchedato anuppattisāadhanavasena maggaṅgaṃ pūrayamānā ekāva kusalaveramaṇī uppajjati, ayaṃ sammāājīvo nāma.

Anuppannānantī ekasmiṃ vā bhavē tathārūpe vā ārammaṇe attano na uppannānaṃ. Parassa pana uppajjamāne disvā “aho vata me evarūpā pāpakā akusaladhammā na uppajjeyyū”nti evaṃ anuppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ anuppādāya. Chandaṃ janetīti tesāṃ anuppādakapaṭipattisādhakaṃ vīriyachandaṃ janeti. Vāyamatīti vāyāmaṃ karoti. Vīriyaṃ ārabhatīti vīriyaṃ pavatteti. Cittaṃ paggaṇhātīti vīriyena cittaṃ paggaḥitaṃ karoti. Padahatīti kāmāṃ taco ca nhāru ca aṭṭhi ca avasissatūti padahanaṃ pavatteti.

Uppannānantī samudācāravasena attano uppannapubbānaṃ. Idāni tādise na uppādessāmīti tesāṃ pahānāya chandaṃ janeti. Anuppannānaṃ kusalanāntī appaṭiladdhānaṃ paṭhamajjhānādīnaṃ. Uppannānantī tesāmyeva paṭiladdhānaṃ. Ṭhitiyāti punappunaṃ uppattipabandhavasena ṭhitatthaṃ. Asammosāyāti avināsanatthaṃ. Bhiyyobhāvāyāti uparibhāvāya. Vepullāyāti vipulabhāvāya. Bhāvanāya pāripūriyāti bhāvanāya paripūraṇatthaṃ. Ayampi sammāvāyāmo anuppannānaṃ akusalānaṃ anuppādanādicittānaṃ nānattā pubbabhāge nānā, maggakkhaṇe pana imesuyeva catūsu ṭhānesu kiccasāadhanavasena maggaṅgaṃ pūrayamānaṃ ekameva kusalavīriyaṃ uppajjati. Ayaṃ sammāvāyāmo nāma.

Sammāsati kīyādīpariggāhakacittānaṃ nānattā pubbabhāge nānā, maggakkhaṇe pana catūsu ṭhānesu kiccasāadhanavasena maggaṅgaṃ pūrayamānā ekāva sati uppajjati. Ayaṃ sammāsati nāma.

Jhānāni pubbabhāgepi maggakkhaṇepi nānā, pubbabhāge samāpattivāsena nānā, maggakkhaṇe nānāmaggavasena. Ekassa hi paṭhamamaggo paṭhamajjhāniko hoti, dutiyamaggādayopi paṭhamajjhānikā vā dutiyajjhānādīsu aññatarajjhānikā vā. Ekassapi paṭhamamaggo dutiyādīnaṃ aññatarajjhāniko hoti, dutiyādayopi dutiyādīnaṃ aññatarajjhānikā vā paṭhamajjhānikā vā. Evaṃ cattāropi maggā jhānavasena sadisā vā asadisā vā ekaccasadisā vā honti. Ayaṃ panassa viseso pādakajjhānaniyamena hoti.

Pādakajjhānaniyamena tāva paṭhamajjhānalābhino paṭhamajjhānā vuṭṭhāya vipassantassa uppanno maggo paṭhamajjhāniko hoti. Maggaṅgabojjhaṅgāni panettha paripuṇṇāneva honti. Dutiyajjhānato vuṭṭhāya vipassantassa uppanno dutiyajjhāniko hoti. Maggaṅgāni panettha satta honti. Tatiyajjhānato vuṭṭhāya vipassantassa uppanno tatiyajjhāniko. Maggaṅgāni panettha satta, bojjhaṅgāni cha honti. Esa nayo catutthajjhānato vuṭṭhāya yāva nevasaññānāsaññāyatanānaṃ.

Āruppe catukkapañcakajjhānaṃ uppajjati, tañca lokuttaraṃ, no lokiyaṃ vuttaṃ, ettha kathanti? Etthāpi paṭhamajjhānādīsu yato vuṭṭhāya sotāpattimaggaṃ paṭilabhitvā arūpasamāpattiṃ bhāvetvā so āruppe uppanno, taṃ jhānikāvassa tattha tayo maggā uppajjanti. Evaṃ pādakajjhānameva niyameti.

Keci pana therā “vipassanāya ārammaṇabhūtā khandhā niyamentī”ti vadanti. Keci “puggalajjhāsāyo niyamentī”ti vadanti. Keci “vuṭṭhānagāminivipassanā niyamentī”ti vadanti. Tesāṃ vādaviniṇṇayo visuddhimagge vuṭṭhānagāminivipassanādhikāre vuttanayeneva veditabbo.

Ayaṃ vuccati, bhikkhave, sammāsamādhīti ayaṃ pubbabhāge lokiyo aparabhāge

lokuttaro sammāsamādhīti vuccati.

Iti ajjhattaṃ vāti evaṃ attano vā cattāri saccāni pariggaṇhitvā, parassa vā, kālena vā attano, kālena vā parassa cattāri saccāni pariggaṇhitvā dhammesu dhammānupassī viharati. Samudayavayā panettha catunnaṃ saccānaṃ yathāsambhāvato uppattinivattivasena veditabbā. Ito paraṃ vuttanayameva. Kevalaṇhi idha catusaccapariggāhikā sati dukkhasaccanti evaṃ yojanaṃ katvā saccapariggāhakassa bhikkhuno niyyānamukhaṃ veditabbaṃ, sesaṃ tādīsamevāti.

Catusaccapabbaṃ niṭṭhitaṃ.

404. Ettāvatā ānāpānapabbaṃ catuiriyaṃ pathapabbaṃ catusampajaññaṃ pabbaṃ dvattiṃsākāraṃ catudhātuvavatthānaṃ navasivathikā vedanānupassanā cittānupassanā nīvaraṇapariggaho khandhapariggaho āyatanapariggaho bojjhaṅgapariggaho saccapariggahoti ekavīsati kammaṭṭhānāni. Tesu ānāpānaṃ dvattiṃsākāraṃ navasivathikāti ekādasa appanākammaṭṭhānāni honti. Dīghabhāṇakamahāsīvattthero pana “navasivathikā ādīnavānupassanāvasena vuttā”ti āha. Tasmā tassa matena dveyeva appanākammaṭṭhānāni, sesāni upacārakammaṭṭhānāni. Kiṃ panetesu sabbesu abhiniveso jāyatīti? Na jāyati. Iriyāpathasampajaññaṃ nīvaraṇabojjhaṅgesu hi abhiniveso na jāyati, sesesu jāyatīti. Mahāsīvattthero panāha “etesupi abhiniveso jāyati. Ayaṇhi ‘atthi nu kho me cattāro iriyāpathā udāhu natthi, atthi nu kho me catusampajaññaṃ udāhu natthi, atthi nu kho me pañcanīvaraṇā udāhu natthi, atthi nu kho me sattabojjhaṅgā udāhu natthi’ti evaṃ pariggaṇhāti. Tasmā sabbattha abhiniveso jāyatī”ti.

Yo hi koci, bhikkhaviyo yo hi koci, bhikkhave, bhikkhu vā bhikkhunī vā upāsako vā upāsikā vā. Evaṃ bhāveyyātiādito paṭṭhāya vuttena bhāvanānukkamena bhāveyya. Paṭikaṅkhanti paṭikaṅkhitabbaṃ icchitabbaṃ avassaṃbhāvīti attho. Aññāti arahattaṃ. Sati vā upādiseseti upādānasese vā sati aparikkhīṇe. Anāgāmitāti anāgāmiabhāvo.

Evaṃ sattannaṃ vassānaṃ vasena sāsanaṃ niyyānikabhāvaṃ dassetvā puna tato appatarepi kāle dassento tiṭṭhantu, bhikkhavetiādimāha. Sabbampi cetaṃ majjhimassa veneyyapuggalassa vasena vuttaṃ, tikkhapaññaṃ pana sandhāya “pāto va anusitṭho sāyaṃ visesaṃ adhigamissati, sāyaṃ anusitṭho pāto visesaṃ adhigamissati”ti vuttaṃ. Iti bhagavā “evaṃ niyyānikaṃ, bhikkhave, mama sāsana”nti dassetvā ekavīsatiyāpi tṭhānesu arahattanikūṭena desitaṃ desanaṃ niyyātento “ekāyano ayaṃ, bhikkhave, maggo...pe... iti yaṃ taṃ vuttaṃ, idameva paṭicca vutta”nti āha. Sesaṃ uttānatthamevāti. Desanāpariyosāne pana tiṃsa bhikkhusahassāni arahatte patiṭṭhahimsūti.

Iti sumaṅgalavilāsiniyā dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ

Mahāsatiṭṭhānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Σχόλια. 2. Σχόλια για το μεγάλο κεφάλαιο. 9. Σχόλια για τη μεγάλη ομιλία για την εφαρμογή της μνήμης έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org